

LETO II. - 1939

ŠTEV. 3

OBZORJA

REVIJA
ZA
LEPOSLOVJE
UMETNOST
IN
PUBLICISTIKO

VSEBINA

Janko Glaser: DVE PESMI V DEZJU — OB JESENSKEM EKVINOKCIJU — Makso Šnuderl: NOVI OSVOBOJENCI — Vinko Žitnik: PODOBE — Anton Slodnjak: VRNITEV — Franjo Roš: ZNANCU — Janko Glaser: O NAŠI LJUDSKI POVESTI — Dr. Franc Zgeč: BEDA HALOŠKE DECE IN NJE SOCIOLOŠKI VZROKI — Dr. Vito Kraigher: SODOBNA FRANCIJA — Dr. Lin Jutang: ALI NAS MORE STARA KULTURA REŠITI — OCENE

Revija „OBZORJA“

izhaja dvanajstkrat na leto.

Naročnina znaša za vse leto din 100.—, za pol leta din 50.—, za vsak mesec din 9.—, za dijake za vse leto din 84.—, za pol leta din 42.—, za vsak mesec din 7.—.

Uredništvo in uprava v Mariboru, Kopališka ulica 6. Prispevki in rezenzijski izvodi naj se pošiljajo uredništvu „Obzorij“, Maribor, Kopališka ulica 6. Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača.

Revija se naroča ali reklamira pri upravi.

Revija je glasilo Umetniškega kluba v Mariboru. Ureja jo prof. dr. Vladimir Kralj v Mariboru.

Zalaga, izdaja in tiska Mariborska tiskarna d. d. v Mariboru.

Za uredništvo, izdajateljstvo in tiskarno odgovarja ravnatelj Stanko Detela v Mariboru.

SPOROČILA UPRAVE:

Prosimo vse one, ki so revijo lani prejeli in še niso poravnali naročnine, da jo poravnajo čimpreje.

Vsakomur je dano na izbiro, kako poravna naročnino, bodisi celoletno, polletno ali mesečno.

Vse, ki smo jim poslali revijo, prosimo, da jo pokažejo tudi svojim znancem in prijateljem ter nam sporočijo naslove onih, ki bi se radi naročili nanjo. Sporočite in napišite nam čitljivo ime in popoln naslov.

Pridobivajte novih naročnikov! Poslužite se položnice poštnega čekovnega računa št. 11.787 „Mariborske tiskarne d. d., Maribor“ s pripisom na srednjem delu (sporočila) zgoraj „Obzorja“.

Kdor želi originalne platnice „Obzorij“, letnik 1938, naj pošlje na upravo din 10.—, z vezavo vred pa din 20.—.

CENIK INSERATOV:

Cela stran velja din 800.—, pol strani din 400.—, četrť strani din 200.—.

DVE PESMI V DEŽJU

JANKO GLASER

1. ŽALOSTNA

(Jeseni 1938)

Kot jok neutolažen
na zemljo dež ihti —
kot da nekje premražen,
zdvojen, potr, poražen
duši jok človek, se mi zdi.

K soncu hotel iz mraka
poln vere je, zavzet:
je upal, da iz oblaka
luč-mavrico dočaka,
je upal v nov, lep, svetel svet.

A komaj zasvetila
za hip je prek sveta,
že, glej, nje luč se mila
mu v nič je razpršila —
še preden jo je uzrl mordà...

Kot jok neutolažen
na zemljo dež ihti:
kot da skoz svet premražen
gre človek str, poražen!
Mordà sem jaz, mordà smo vsi.

2. VDANA

Rad bil bi, kot je kapljica deževna:
zemlji in soncu je pokorna vsa
in njena pota so samóumevna,
ko se uvršča v krogotek sveta.

Mirno ukazu pokori se teže,
ni je, neznatne, strah, ko veličast
morjá mogočnega jo nase veže:
nje lastna teža ji ostane last.

Nje lastna teža veže v svet jo zase:
spet iz morjá se, kapljica, sprostí;
in ko vsa soncu v vdanosti preda se,
sama kot sonce v mavrici vzblesí.

Tak bil bi rad: sam v sebi zaokrožen
— najsi neznaten — cel in izravnán;
in v krogu svojem, ki sem vanj izprožen,
mirno izpolnil bi svoj tek in vdan.

OB JESENSKEM EKVINOKCIJU

JANKO GLASER

Vonj po velem listju jelševem,
po kopirjih, še napol zelenih,
po pastirskih ognjih pogašenih —
sladko-trpki vonj ločitve v vsem.

Trpek bil sem mnogokdaj in trd,
mi zastonj je mnogokaj dehtelo —
zdaj me čudno je v srce zadelo:
vštric stojita si življenje, smrt!

In prevzet okušam trpki dim,
vonj po listju, po zelenju zadnjem —
in bolj ko nekoč v brstju pomladnem
se ves mil in drag odkriva svet mi z njim.

POJASNILO. Kopirje imenujejo na Pohorju kopice na travniku, v katere zložijo (skopirijo) zvečer ali pred dežjem še ne popolnoma posušeno seno ali otavo.

NOVI OSVOBOJENCI

(Poglavje iz romana o prevratni dobi v Mariboru)

MAKSO ŠNUDERL

Dopoldansko sonce je zdaj že poševno upiralo žarke v vinograd, ki je še nedavno ležal pod močno pripeko poletne vročine. Pobočja Pohorja so bila zdaj čista, pobarvana s prvo rjavkasto barvo. Bolfenk je s črnimi zidovi čepel na vrhu. Mesto, ki je za Slovensko Kalvarijo lezlo po ravnini na vse strani, je še zastiral mrč. Delavci so v počasnih, enakomernih presledkih s krevlji kopali, obračali in rahljali peščeno zemljo, spretno ogrebli trse, da je pri udarcu v zemljo korenina ostala med rogljema krevlja, in polagoma v vrsti, vsak med dvema črtama trsov, lezli navkreber. Dospevši do jarka, ki je delil po šest vzporednih vrst trsov, so s stranjo krevlja zravnali zemljo in umikajoč se zadenski, rahlo božaje prst brez sledov stopinj puščali pred seboj lepo zglajeno površino.

„Še preden homo končali, bosta šla še vidva. Saj so včasih tudi otroke jemali“, je začela stara viničarka in se naslonila na krevelj. Površno je pogledala proti sinovoma, ki sta bila komaj dorastla. „Mar bi deklina jemali, ki niso za nič“, je dodala, toda hči Tinca je kihnila v smeh, kakor da ji je mati rekla nekaj veselega.

„Ne bova šla, mati“, je dejal mlajši, Cenc. „Pravijo, da je že vojske konec.“

Starki je omahnil krevelj. Prenehala je z delom. Za njo so se ustavili tudi drugi, kakor da je prestal ritem njihovega dela, čim so ponehali njeni udarci. Svoje vodene oči je brezizrazno uprla v sina. Šop sivih las ji je nemarno silil na čelo. „Vsak čas so pravili, zdaj bo konec. Najpoprej do vseh svetnikov. Zdaj imamo že petič vse svetnike. Nikoli več ne bo konca!“

„Je pač preveč teh svetnikov, da ne morejo vsi na vrsto vsako leto,“ je opomnil Lojz, ki je rad vsako stvar obrnil v šalo. „Tudi jaz bi že rad šel za hlapca, pa nikoli ni vseh svetnikov dovolj, da bi bil konec vojske!“

Tinca se je zasmejala. Tudi ona pojde, ko se povrne brat Tonč in prevzame viničarijo. Odkar je živa, je delala v tem vinogradu, še ko je hodila v šolo. Zdaj se ji vzbujajo nedoločene želje po življenju. Nedrja so ji kipela, rdeča lica in otroške oči so se ji smejale v svet. Toda fantov še zmerom ni bilo od nikoder, čeprav je že vojske konec.

„Ne bo konca,“ je jezno nadaljevala starka, ki je kljub svojim petinpetdesetim letom kazala v svojem trdem, kakor iz žgane gline vdolbenem obrazu mnogo višjo starost. „Dokler bomo živi, ga ne bo. Kadar pride nad siromaka zlo, ni nesreče nikoli konec. Tonč bi bil že prišel, če bi res bilo že konec. Pa ga še ni.“

Tonč je bil pred mesecem na dopustu, a se ni več vrnil na fronto. Pobegnil je in se skrival po Pohorju. Temu so pravili, da je odšel v zeleni

kader. Ponoči je včasih prišel, a ne domov, kakor da bi se bal, ampak h gospodarju Hudetu, čigar gosposka hiša je široko čepela ob strani na naslonjalu, ki je zapiralo sotesko.

„Saj bi ne bil šel v zeleni kader, ko bi mu naš gospod ne bili dejali, da bo kmalu konec vojske,“ je odgovoril Cenc in se ozrl proti hiši pod vinogradom, kjer se je sonce lesketalo v velikih oknih.

„Če bi tudi bil konec, ga bodo pa prijeli potem, ko se bo povrnil. Večno ne more ostati v šumi,“ je dejala Tinca in v njenih očeh se je izrazil strah pred neznano ji bratovo usodo.

„Kdo ga bo?“ se je uprl Cenc in spet udaril po zemlji. „Gospodar je Tonču tudi dejal, da bo tudi cesarja konec. Še to je rekel, da tudi nemško ne bo več pri nas.“

„Zakaj?“ je vprašala Tinca, ki je sklonjena za Cencem spet nadaljevala delo. Tega ni razumela. Kako more biti cesarja konec? Kakor da bi ji kdo rekel, da bo Boga konec.

Starka je strmela proti gospodarjevi hiši. „Zakaj! Kdo pa ve zakaj? Zakaj si pa ti viničarka, gospodarjeva hči pa učiteljica? Nihče ne ve, zakaj. Zato, da bodo drugi živeli od reveža, drugi namesto Nemcev. Nemci so vsaj gospoda. Več požre lačen ptič ko sit. Jaz jih poznam, v Mariboru so Scherbaum, Franz, Tschelligi, Götz, sami bogati ljudje, ki imajo vinograde. Pri vseh sem že delala.“

„Slovenski sta pa naš župnik, ki ima oguljeno suknjo, in učitelj, ki ima prekratke rokave,“ je dodal Lojz, da se je Tinca spet zasmejala. „V vodi je stal, ko so mu hlače merili!“

„Mi smo pa le tudi slovenski,“ je trmasto ugovarjal Cenc, saj mu je Tonč tako pripovedoval.

„Mi smo siromaki, pa nič drugega,“ je osorno zavrnila fanta mati in se sklonila k delu. „Drugo je za gospodo, zapomni si to!“ Naglo je hitela z delom, ker je po poti pod vinogradom videla prihajati gospodarja, nosečega zelenko s pijačo. „Dedec hodi, ko da bi imel dvajset let, pa jih ima osemdeset. Svoj živ dan ni prijel za krevelj. Od česa ga pa naj zmanjka? Še čudno, da delj ne živijo taki.“ Podvizala se je, da bi došla otroke, ki so jo bili med tem prehiteli, tako da je trak neprekopane zemlje ostal pred njo. „Kaj slovenski,“ je godrnjala sama vase, „revni, revni, tako se reče. Saj to je isto!“

Hude je prinesel pijačo in poklical viničarje k južini.

„Zgodaj kopljemo letos, gospod, saj še ni vse listje s trte na tleh,“ je začela viničarka s priliznjanim glasom. „Že vejo zakaj,“ je dodala in od strani pogledala gospodarja.

„Zdaj je lepo vreme. Listje v gozdu še ni za spravilo. Drugega dela pa ni več.“

„Ali je res vojske konec, gospod?“ je nenadno vprašal Cenc.

Starec ga je pogledal. „Seveda, vse se je podrlo in železnice že pokajo, ko pritiskajo vojaki nazaj.“

„Ali res!“ je vzkliknila Tinca in zardela, kakor da jo je kdo zalotil pri grdi misli.

„Kaj pa bo zdaj?“ je silil Cenc v gospodarja.

„Kaj! Nova država! Zdaj bomo sami za sebe.“

Viničarka je trznila z glavo, nemo pokimala in nastavila bučo. S počasnimi požirki je goltala jabolčnik, ta tekoči kruh viničarjev. Če ni kruha ali denarja, še ni tako hudo; dokler je pijača, se še da živeti.

„Samo za naše kraje se bomo še dajali, ker pravijo Nemci, da so njihovi,“ je dodal starec. „Toda jaz sem štirideset let učil otroke po vseh šolah tukaj, pa vem, da niso.“

„Prava reč, saj je vseeno, zakaj bi se dajali radi tega,“ je rekla viničarka, si potegnila robec na čelo in se obrnila proč. „Kaj je treba tega.“

Starec se je obrnil za njo. „Kaj pa blebečeš, prismođa stara. Ko bi te Tonč slišal! Ali ne veš, da bo naša država svojim ljudem pravična? Bolje bo. Zdaj so se drugi redili od naših žuljev.“ Ni vedel, kako bi ji razodel razliko po njenem, da bi ga razumela. „Kako si terjeva!“ se je hahljal in zmajeval z glavo.

Toda ona se ni vdala. „Bolje! Za siromaka nikoli!“ Gledala je mimo gospodarja proti ravnini ob Dravi, kjer so se iz tenke koprene že oblikovali obrisi mesta. „Nikjer na svetu niso siromaku pravični. Vi jeste meso, mi pa žgance, kadar jih imamo. Mi pijemo tolkljo, vi pa vino. Žulje imamo mi, ne vi. Nam je vseeno, kdo živi od teh žuljev. Saj nam gospod ne bodo dvojnega plačila dali zdaj, ko bomo prè v svoji državi? Ali nam bodete dali še eno kravo? No, kaj bo bolje, kaj?“ se je spozabila, ko je opazila Hudetovo smehljanje, se oprla ob boke in stopila predenj. „Kdo nam bo pa kaj dal? In če nam nihče ne bo ničesar dal, potem se pa po... na staro in novo državo!“

Staremu je udarila kri v obraz, njegovo hahljanje je postalo hripavo. Tak odgovor čuti v vseh napol izgovorjenih besedah, v vseh pogledih, s katerimi srečava ljudi. Poizkusil je: „Če se zboljša splošno gospodarsko stanje, se bo zboljšalo življenje vsem, čeprav ne čez noč. Oni so delali za sebe, v našo škodo. Pa kaj babe razumejo o tem,“ se je razkačil, ko je čutil, da je vse bob ob steno.

„Seveda, gospod, babe smo za to, da smo dedom v veselje, da otroke rodimo in da garamo. Zato pa nič ne razumemo potem več.“

Starec se je obrnil in ni več govoril. Nad mestom v daljavi je zdaj sonce topilo meglo, že so se bleščale strehe železniške delavnice.

„Jaz pa mislim,“ je počasi zategnil Cenc, „da bo zdaj tako, da ne bo več postav. Kjer ni cesarja, tam ni žandarja. Tam ni sodnije ne eksekutorja. Potem si bo pač vsak siromak vzel, kjer bo kaj našel.“

„Aufbiks!“ se je zasmejal Lojz in si klobuk potisnil na tilnik nazaj.

Stari se je hahljal. Vidiš, si je del, kako je pricapljala revolucija v njegovo viničarijo. Vsa nevolja ga je minila. „Če bo vsak delal, kar bo hotel, potem bom pa tebe kar zaprl, kadar boš tako govoril.“

Lojz je dejal previdno: „Pravijo, da pod Srba pridemo!“ Tinca je uprla vanj svoje oči. Nič si ni mogla predstavljati, kako bo potem. Zdelo se ji je, da si bo lahko nabrala obleke, da se bo vozila v kočiji in ž njo lep vojak s sabljo. V taki sobi bo spala ž njim, kakor je gospodarjeva, v veliki, s svetlimi okni.

Starka jo je sunila. „Tak, kaj zijaš!“ in se obrnila h gospodarju: „Pravično bi bilo res, če bi tako prišlo, da bi reveži pobrali tam, kjer bi bilo kaj vzeti. Drugače jim tako ni pomoči.“ Starčevo hahljanje ji je bilo zoprno. Takle živ grob; nič ga ni drugega v teh rahlih kosteh kakor razum. On pa je odvrnil:

„Pravica, seveda. Obrnilo bi se. Siromaki bi postali bogati, bogatini pa siromašni. In potem bi se kar obračalo.“ Stopil je k viničarki in ji položil roko na rame, koščeno roko, da je starko streslo, ker se je spomnila na smrt. „Midva ne bova nič več popravila. Kristus je imel opravka z bogatimi in siromaki, pa jih ni izravnal. Tega pa ni storil zato, ker nekaj mora biti za zasluženje.“

Viničarka je uprla vanj svoje vodene oči. „Ko bi le vedela, ali boste vsaj na onem svetu za nami. Jaz ne vem, kaj vi storite za zasluženje, gospod.“

„Za toliko bom za teboj, kolikor bo moje zasluženje manjše od tvojega, ženska,“ je dejal, „katero pa je večje, tvoje zasluženje ali moje, to bo pa izmeril Bog, ne pa ti,“ in se počasi spustil po strmini nizdol.

Starka je obstala. Beseda o Kristusu jo je spreletela. „Stari Križnik je pravil,“ je začela po premolku. Otroci so že vedeli, kaj bo povedala. Kadar se je kaj razbolelo v nji, je vedno pripovedovala eno in isto o starem Križniku.

„Saj vemo!“ je dejala Tinca nevoljno. Bala se je, da bo mati spet začela o tem. Po takih pogovorih mati navadno leže v posteljo in leži cele tedne in prevzdihuje vse noči, včasih kliče celo duhovnika. V resnici ji pa nič ni.

Viničarka pa se je že ustavila, se naslonila na krevelj in se obrnila proti ravnini, ruto je potegnila čez čelo, da ji je senčila obraz pred soncem.

„Viničar vse leto koplje, reže, veže, škropi, bere in preša. Vse svoje življenje tako. Lakoto trpi, krivico prenaša, na zemljo pa je privezan kakor trs ob kol z božjo vezjo. Iz njegovega potu pa priteče vinski sok. Stari Križnik je tako pravil.“

„Trap, stari!“ je zagodrnjal Lojz.

„Saj seveda požro vino pijanci, bogatini in nevredni, ko pa tudi sonce sije na več grešnikov kakor pa pravičnih. Toda vsakokrat pa le vsaj ena kapljica gotovo postane kri našega Izveličarja.“

Tinca je kihnila v režanje in se globoko sklonila, da je mati ne bi opazila. Fanta sta se muzala. Toda starka je govorila bolj zase ko za druge. Otrla si je solzo in končala s čisto drobnim glasom, kakor zmaličena pred veličastjem skrivnosti:

„In tako se viničarjeva potna kaplja na oltarju spremeni v vino —“; ozrla se je na otroke, ki so mračni hiteli z delom, čela so jim bila od nevolje nagubana, Lojz je vrgel jezen pogled na neobdelan pas pred materjo. Cenc je nekaj godrnjal.

Starka je strmela proti soncu.

„To je Njegova kri,“ je šepetala.

PODOBE

VINKO ŽITNIK

1. DEKLISKI PORTRET

Pred mano si vsa bela v svili nežni,
telo kipi ti bujno kot mladika,
visoke prsi so ti kot dva brsta,
val črnih las kot noč se ti svetlika,
oči so ti kot dva tolmuna čista
in lica rdé ti kot dva rožna lista;
zobjé ti sijejo v belini snežni
kot kapnikov predrobnih dvojna vrsta,
a ustne so kot kri čez marmor bel...
O kdo, ki vidi te, se ne bi vnel!
Še v meni tiho tli — srca pepel...

2. DEKLISKA IZBA

Tako je tiha, ozka kakor grob
in topla, da ti srečo v dveh pričara:
Ob oknu postelja, tik vrat omara,
vmes miza, vaza z nageljni kot kri,
nad njo zrcalo, a po tleh kot snop
pšenice žarek jutranji leži;
za oknom v soncu še kvadrat svetá
kot zguban prt, vanj božja roka tkè:
breg, vas, ljudi, gozd in vogal neba...
A ona v mestu — kot da ni deklè —
med stroji brez toplote dóma mrè!

VRNITEV

ANTON SLODNJAK

Župnik in inženir sta stopila iz zidanice na prag. Nagli prehod iz temačne kleti v svetli poletni večer jima je za trenotek zaprl dih, da sta se kakor v zadregi nasmehnila drug drugemu. Inženir je celo iztegnil roko proti prijatelju. Pred njim je bila domača zemlja in mu gledala presunljivo v obraz, kakor bi se bila dvignila iz groba že davno pokojna mati. Spomin ga je stresel in solza mu je zameglila pogled. „Poglej, kakšen večer se je naredil! Sveto Ano vidim, kar se zgodi samo vsake svete čase enkrat.“

Župnikov počasni, goričanski govor je bil zdaj nagel, skoraj brbljajoč. Inženir mu je bil hvaležen, da je spregovoril, vendar ga ni pogledal. Privid pokojne matere se je razkadil, skozi tanke in rahle obrise njene podobe je namah opazil pred seboj globoko v ilovico zajedeno križpotje. Na nasprotnem, nekoliko nižjem bregu je stal polomljen križ, za njim se je prihulila razpadla viničarija, pod njo pa se je spuščala v globel zapuščena gorica z razmetanim koljem. Ob straneh globokega klanca, ki se je valil z enim krakom mimo križa nekam v dolino, z drugim pa se je prav pod njim vzpenjal v hrib, so visele kakor lastavičja gnezda lesene ključanje in iz blata zbite viničarske hišice. Vsa sončna slemena so bila vsevdilj obložena z njimi. V ozke, močvarne dolinice se niso upale. Tam so ležale na širokih plogih želarije, medtem ko so se kmetije bohotile po prostranejših dolinah ob potoku in cesti, ali pa so se širile kakor na toplem zapečku na sedlastih prelivih ene hribovske pango v drugo.

Kamor je obrnil pogled, povsod je bila zemlja hudo razgibana. Prav onstran križa je strmoglavo padala v globel, ki je bila na dnu pokrita z jelševjem, brestjem in leskovjem, a se je potem na drugi strani vzpenjala položno v širokem vencu njiv in goric v novo sleme, ki se je spuščalo s svetlim gozdom v novo dolino ter se metalo vnovič bogve kolikič na kvišku. Pa tudi na levi in desni so tekli venci gričevja, ki so se sekali podolgem in povprek ter tvorili nešteto ozkih, mračnih dolinic in zagat, iz katerih je puhtel večerni hlad.

Kolikor dalje mu je plaval pogled za temi čudežnimi zavoji, dvigi in padci, toliko bolj se mu je vračala zavest, da gleda nekaj neresničnega, že davno umrlega. Dvoje, troje, ... bogve koliko cerkva se je zasvetilo na večerni strani iz modrikastega zračnega dima. Najdaljnješa je žarela v mili svetlobi kakor prva zvezda na nebu. Bližnje so bile resnejše, pobožno so se dvigale na devetih slemenih, kakor bi tam klečali — svetniki v nadnaravni velikosti ter bi se ozirali s povzdignjenimi očmi v nebo. Vsenaokoli so plavali svetli venci gričevja, temni trakovi dolinic in globeli, široka

sajasta zastava daljne rečne doline; na obzorju pa so se dvigali modri oltarji gora.

Inženir se je ozrl po prijatelju, kakor da ne bi bil mogel razumeti tega, kar je videl.

„No, ali si se je nagledal? Pojdi še malo v pivnico, da poskusiva za slovo to, kar je zrastlo najžlahtnejšega na nji.“

„Ni treba. Dovolj me je opojila. Zdaj se ne strezim več.“

Župnik se je smejal. „Vsaj kupico šentjanževca za slovo! Brez tega ne odideš iz moje kleti. Deset let te ni bilo doma in bogve kdaj se vrneš.“

„Zdaj ko sem jo spet videl, pridem, kadar se mi zahoče. Pa če bi se moral z verige strgati.“

„Ne vem, kako dolgo jo boš lahko še hodil gledat.“

Spogledala sta se, kakor se nista od tistega jutra po maturitetnem slavlju, ko sta si obljubila, da pride vsem naravnim in nadnaravnim slikam navkljub tisti, ki prvi umre, preživelemu povedat, kakšna je smrt in večnost.

„Ali si mar tudi ti eden tistih krokarjev, ki nam oznanjajo zgodnjo smrt in neslavni pogreb?... Kdaj že jih misliš gostiti na Lipovcu?“

Tudi inženir je govoril z naglim, strastnim glasom. Prijateljeve besede so zdramile staro rano njegove duše. Župnik ga je zgrabil za roko. „Poglej, še se sveti Sveta Ana. Tam je meja. Moje ime je nemško. Morebiti je tudi nekaj njihove lakomne, nemirne krvi v meni. Toda prej prekolnem Boga na oltarju, ko odprem svojo klet enemu teh blekačev.“

Naslonila sta se brez besed drug na drugega. V daljavi se je utrnila prva večerna senca in je legala na pokrajino. Mirno se je bližalo sonce goram kakor sin človekov Golgati. Še trenutek pa bo brizgnila njegova kri na zemljo in ljudi, da bodo jutri vstali k novemu življenju in — trpljenju.

Naglo sta se odmaknila, kakor da bi ju bilo sram takšnega zavzetja. Klanec pod njima je oživel. Vezakinje so se spuščale čez visoke sepe na pešpot in plezale po kolnikih proti kočam. Po mejah so gnali pastirji krave iz globeli. Mimo križa so hitele dninarice od dolinskih kmetov. Niso počakale večerje, stekle so kar z njive, kajti doma so jih z vikom in krikom pričakovali sescni prasci in otroci, katere so samo opoldne med obedom nekoliko opravile.

Tedaj je pribosopetkala v križu zlomljena babica ter se je trudoma zaganjala navkreber proti zidanici. V za pas zatlačeni drukarici je nosila gorično mladje in plevel. Obraza ji ni bilo videti, rdeč jančjak ji je poplesaval po rumenih in žilnatih nogah. Za njo se je skrivalo dvoje otrok.

Ko je starka bolj začutila, kakor zagledala, da stoji gospod župnik pred zidanico, se je bolešno skušala zravhati. S pojočim glasom je povedala Boga in se zrušila h gospodovi desnici. Otroka sta obstala. Trda od strahu sta strmela s svetlim, a mrtvim pogledom nekam mimo vseh.

„Oh, ali bodo prišli z Bogecom k meni, kadar bo sila. Saj ne morem k

cerkvi. Nimam obleke razen, kar imam na sebi, da si rit pokrijem. Oh, Jezus, Jezus!“

Župnik ji je rahlo umaknil roko in je gledal prijatelja. Inženirju se je zdelo, da ima solzne oči. Starka pa se je oprijela s prstenimi rokami župnikove suknje ter jo je vneto, nekoliko preveč očitno poljubljala. Dekletce v raztrgani in mokri robači je zajokalo, fantič, slep na eno oko, pa je s trdim in nepremičnim izrazom začel nestrpno potiskati babico od župnika. Ta ga je prijel za roko, da je zacepetal in zaprhutal z rokami kakor ujeta ptica.

„No, divjak, zdaj se bova pa kmalu srečala v šoli.“ Izpustil ga je in fant je planil kakor podlasica v mrak.

„Kakšna so ta deca?“ se je obrnil župnik k starki. Dekletce je tulilo in hotelo pobegniti za bratcem, a starka jo je nevede stiskala za roko.

„Naj ne zamerijo gospod, nič niso vredni. Lojzek preklinja in grdo govori. Kaj pa hoče, ko ni strahu pri hiši. On je na Nemškem, ona pa vsak dan na ljudskem delu. Jaz pa sem nagle jeze in se težko ubijam z njimi. Oh, da bi bil Bog tako dober in bi me že enkrat zaklal.“

Inženir se je nehote namuznil, župnik pa je potrpežljivo učil:

„Ne smete tako, babica! Bog že ve, kdaj je čas. Čakajte! Kupica vina se vam bo prilegla.“

Starka je zajokala. „Tako sem stara, pa takšne govorim. Oni pa so tako dobri. Ni mi treba vina, samo za Bogeča vas prosim.“

Izza ovinka sta zaprhala konja. Stresala sta s potno dlako in vlekla plug. Na smuki je visel kmet ter se je majavo držal za priroče. Ko je zagledal župnika, je skočil na tla. „Vi ste pa imeli lažje oranje, gospod župnik. S kupico bi jaz tudi... Zemlja je tako suha, da se lomi kar v celih kolačih navzgor.“

„Pa ustavi, Martin, saj se ti ne mudi! Za nocoj si opravil.“

„Oh, kdaj pa opravi tak skrbíč in gladíč! Ta bi še na Svetih gorah za orglami oral, če bi mu kdo pustil.“

„Pa bi še vi malo bolj skrbeli in gladíli, Katreja, da vas ne bi na stara leta ljudske dveri bile po petah.“

„Ti mi imaš najmanj oponašati. Saj si si ti z mojim opomogel. Vsak ne more vsega imeti. Nazadnje pa bomo imeli vsi preveč te žolte ilovice.“

Kmet je zavpil nad konjema, ki sta se ustavila. Šele iz klanca se je zahvalil župniku za povabilo. Nato pa je pognal ter izginil za ovinkom.

„Hudega jezika ste, babica,“ je očitajoče pripomnil župnik. „Martin je dober človek. Za cerkev ni skop. Tudi vam ni storil krivice.“

Starka je trmoglavo majala z glavo. „Bogatin je povsod zagovorjen. Samo na onem svetu ne vem, kako bo. Če pa bo še tam tako, tedaj nočem v nebesih delati gneče.“

Župnik jo je miril, toda trmoglavo je trdila svoje. Šele v kleti ji je zavezal jezik. Hlastno je vlivala vase, da ji je klokotalo v grlu in suhih prsilh.

Sedela je na legnarjih, oči pa so ji šle za župnikovimi rokami. Toda ko je videla, da ne dobi več pijače, je spet začela o Bogecu.

Zunaj je zajokal otrok. Fantič se je prikazal na pragu. „Babica! Micke je strah, vi pa se prislinjate tu, kakor da še ne bi nikoli pili.“

Obotavlja se je vstala ter se opotekala proti vratom. Na pragu se je zahvaljevala z blebetajočimi besedami.

„Ni bilo prav, da si ji dal toliko pijače.“

Starka se je suho zasmejala ter odracala. Pred zidanico je še dolgo vpila nad otrokoma. Prijatelja sta molče obsedela. Od zunaj je tekla struja večernega zraka. Z daljave je zvenela pesem težakov, vračajočih se z njiv. V dolini je vriskal nekdo s kričočim deškim glasom. Zdaj pa zdaj je dahnil od nekod razgret vzdub, kakor da bi zavel iz peči. Jagnjedi ob zidanici so šumeli z žalostnim prasketajočim šumom.

„Kakšni so vendar naši ljudje!“

Župnik ni odgovoril, temveč je prižgal svečo in zaklenil vrata. Potem je natočil starine in jo postavil pred gosta.

„Kaj boš ti govoril,“ je zavzdihnil po dolgem premišljevanju. „Če bi jih tako poznal kakor jaz, potem se jim ne bi več čudil. Mislim, da gre z njimi proti koncu.“

Inženir je poskočil, da se je zamajala vegasta trinožna miza in je vino pljusnilo daleč na okrog. „Že drugič si nocoj spregovoril besedo, kakršne ne bi nikdar pričakoval od tebe. Kaj se ti večkrat blodi?“

„Nič čudnega bi ne bilo, če bi bil zblaznel sredi njih. Toda Bog mi ni še dodelil te milosti. Prijatelj, ali si res že pozabil, kako živijo? Saj si se vendar rodil iz njih. Ali te je res gosposki kruh tako omamil, da si pozabil, kakšen okus ima lipovški? Vidiš, jaz pa sem sredi njihovega življenja. Četudi sem nazunaj dokaj rejen vaški župnik, ki zna skrbeti za cerkveno in svoje imetje, se vendarle vsako noč prebudim iz site samozadovoljnosti v takšnem kesanju, da bi se splazil kakor tat iz postelje ter bi jim znosil vse, kar je v farovžu, in potem pobegnil, da me nikdar več ne bi videli.“

Inženir ga je strmo gledal, verovati mu ni mogel. Župnik je nadaljeval, kakor bi se spovedoval. „Spričo trpljenja, ki sem ga brezbrizno gledal toliko časa, res nimam pravice niti do samoobtožbe. Pa tudi ti nisi boljši. Vsi, ki smo iz tega nesrečnega rodu, bi morali pozabiti na vse drugo, ter si naložiti križ, ki ga nosi naše ljudstvo.“

„Počasi! Kaj bi naj bili storili mi v mestu, ki smo se komaj ubranili, da nas ni pogoltnil ta strašni čas.“

„Pij, to ni vino, ki sem ga naberačil od kmetov! Ta dišeči ogenj je zrastel na moji zemlji. — Vsi bi morali zapustiti prazne mestne službe ter se zbrati na domačih tleh. Nimam pravice, da ti berem levite. Če pride kdo ponoči po spoved, se jezim kakor pes in le stežka se premagam, da vstanem in grem k bolniku. Pa sem vendar veljaven in vnet gospod, ki si včasih domišlja, da

je zvest Bogu in ljudem. Če pojde po sreči, bom o prihodnji birmi že duhovni svetovalec. Pri volitvah je naša stranka po vsej sili hotela, da bi bil kandidiral v lipovškem okraju.“

Inženir mu je hotel seči v besedo, toda prijatelj je govoril tako naglo, da ga je moral poslušati. Čudil se je, kako se mu je spremenil obraz. Mlad je bil kakor nekdanj v dijaški sobici, ko sta ustavljala nesrečno pot človeštva ter ga vodila na nove steze vesoljne sreče.

„Tisoč let, če ne več kopljejo in rijejo po tej težki ilovici in suhem laporju. Že pri rojstvu imajo pretegnjene kite in nabrekle žile. Rodijo se z razdraženimi živci, žive s ponižanimi dušami, samo umirajo lahko, kakor da bi šli na ženitovanje. Človeče, pomisli, da je bilo vse, kar so prejeli od človeštva, oskrunjeno in omadeževano. Geslo kulture in civilizacije v naših krajih je bilo: „Gebék pover, nemec gre!“

Kljub temu niso pobegnili s teh pustih bregač in mužnih dolin. Zagrizli so se v zemljo ter se je oklenili s srcem in telesom. Obdelali so jo, da je kakor vrt. Za plačilo so jih strpali v smrdljive viničarske kočice. Pa to še ne bi bilo najhuje. Duše so jim ubili in zmaličili telesa. Ponos so jim ukradli ter jim vcepili suženjsko pokorščino in nevero v lastno moč. Vse, kar se je rodilo zdravega in lepega iz njih, so tujci pridobili zase. Kvarili so načrtoma mladino v šolah, pri vojaki in v službah.

Tudi to jim ni bilo dovolj, nenehoma so se širokoustili, da niti ta zemlja ni naša, čeprav smo jo izkrčili in obdelovali mi, temveč da je njihova in da smo mi na njej samo neke vrste domača živina — inventar za njeno razumno obdelovanje. Kajti hudega dela na nji pač ni bil zmožen noben tujec. Ti so nam samo jemali iz rok kruh in kradli vino iz kleti.“ Župnik je zakopal obraz v dlani. „Trpljenje, ki so nam ga naložili, bi jim človek odpustil, toda prezir, s katerim nas sramote, vpije do neba.“

„Pa smo tudi sami marsičesa krivi,“ je pripomnil inženir.

„Tudi to je laž. To je zasmeh! Če človeka zlomiš z nasiljem, nimaš pravice, da mu očitaš kakršno koli hudodelstvo. Če bi bil jaz na njihovem mestu, bi že davno razbojnikoval.“

„Zakaj pa potem nisi kandidiral?“

Nobene zlobe ni bilo v inženirjevem vprašanju. Tiha žalost in grenko samoočitanje je zvenelo iz njega. Župnik ga je razumel.

„Saj zaslužim tako vprašanje. A vendar te svarim. Zgubljena sva oba, če se ne vrneva tja, odkoder sva prišla. Zadnja ura nama bije in gorje, če ne bova sedaj pokazala ljubezni do rodu in zemlje! To čutim tako natančno kakor bitje svojega srca. Poguma pa nimam, da bi zavrgel službo ter se potopil med ljudi. Napuh in lenoba me razganjata tako, da se skrivam v malenkostne izgovore, češ da jim tudi tako koristim. Toda od dne do dne spoznavam, da je moje delo in moja tolažba pretveza sebičnosti in samoljubja.

Ne veš, prijatelj, kolikokrat se zjočem od usmiljenja in jeze, ko pridem

iz šole, kjer opazujem dan na dan naraščanje duševne zaostalosti in ugašanje sleherne življenjske iskre. V petnajstih letih nisem mogel vzgojiti enega študenta, ki bi končal več kakor nižjo šolo. Kolikokrat sem poskušal. Zdaj z revnimi, zdaj s premožnejšimi. Prvim sem kupoval obleko in knjige, skrbel za hrano in stanovanje, kmečke sem učil in pripravljaj. Toda uspeha nisem imel ne z enimi ne z drugimi.

Kaj ti naj povem o izkušnjah z odraslimi! Besede o kmečkem občestvu so ostudna laž. Toliko zatajene in odkrite hudobije si ne moreš niti predstavljati, kolikor so je zmožni moji ljudje. Saj vem, da ne izvira iz pokvarjene, temveč iz zmučene in bolne duševnosti. Vendar me stresa groza, če pomislim, da gibljeta vse njihove misli in želje zavist in nevoščljivost. Moja župnija se mi zdi kakor razkopano in razrušeno mravljišče, v katerem mravlje v poslednjem obupu grizejo druga drugo in same raznašajo ter uničujejo ostanke nekdanjega mirnega doma.

Ni besede, s katero bi mogel umiriti svoje nesrečno mravljišče. Samo vzgled je še. Pustiti duhovsko službo, vdinjati se za hlapca ali pa viničarja ter izpolnjevati novi poklic radostno, trezno in ponosno — to bi bilo morebiti edino zdravilo zame in za naše ljudi. In to bi morali storiti vsi izobraženi, ki smo iz kmečkih mater. Edino tako bi si pridobili zapravljeno zaupanje ljudstva, ki vidi danes v nas po pravici samo valpte in oskrbnike prejšnjih gospodarjev.

Vas se more preroditi sama iz sebe. Ljudje čutijo to, a si ne morejo in ne vedo pomagati. Zato se moramo vmesiti mi kot kvas v to mrtvo testo, da vzkipi k novemu življenju.“

Župnik je utihnil ter je vprašujoče pogledal inženirja, ki je mrtvo sedel ob mizi.

„Zdrami se in me pobij, če mi ne moreš pritrditi. Vsaj usmiljenje bi mi bil lahko pokazal. Kaj meniš, da ni hudo živeti s takšnimi spoznanji ter vršiti službo spoštovanega in dobrega vaškega župnika?“

Inženir je vstal z drhtečimi koleno in je z medlim nasmehom ponudil župniku desnico. Grenko sočutje je trgalo obema duše, obraza pa sta se jima smehljala.

„Prepričan sem, da si našel pravo pot. Toda kdo izmed nas je tako pogumen, da bi zamenjal pero z gnojnimi vilami, urad s hlevom, mestno ulico s klancem?“

„Nisi me razumel,“ je župnik žalostno odkimal. „Morebiti sem ti premedlo povedal, kar čutim. Kako bi me mogel razumeti, če ti ne morem dati vzgleda.“

Trudno se je sesedel tja, ker je prej sedela starka. „Tudi v meni je preveč lenobe in prenasičenosti. Vrag vzemi še mojo bistrovidnost.“

Od zunaj sta začutila pretrgan jok in žensko tarnanje. Vmes se je oglašal zaspan otroški jok. Nekdo je plaho trkal na vrata in klical s ponižnim

glasom. Spogledala sta se kakor v sanjah, a že je planil župnik k vratom. Na pragu je stala hlipajoča ženska ter ponavljala z mrtvim glasom: „So že mrtvi, so že mrtvi! Prepozno je, prepozno! Jezus Nazarenski, smili se ti njihove duše!“

„Kaj se je zgodilo?“ je kriknil župnik. „Ali je materi hudo?“

Ženska je spustila predpasnik z obraza in tiho odgovorila. „Njim bo na vekomaj hudo. Trdi so bili, ko sem prišla z dela. Otroka sta tulila okrog njih, oni pa so ležali z razprostrtima rokama sredi hiše.“

Ženska je zajokala še huje. „Brez spovedi so umrli. Kako jih bom pokopala, ki nimam niti krajcarja pri hiši? Kdo mi bo pazil na otroka?“

„Ne jokaj! Morebiti jim je le hudo. Nekoliko so pili tu v kleti. Ne tuli, ti pravim! Pogledat grem, kaj je z njimi.“

In odrinil je žensko s praga ter stekel v noč. Ženska je za trenotek obstala pri vratih in pogledala inženirja. Nato se je obrnila in odhitela za župnikom. Tudi inženir je planil za njo, ne da bi ugasnil in zaprl vrata. V naglih skokih je dohitel žensko, ki je spet glasno jokala in vodila dvoje opotekajočih se otrok. Brez besed se ji je pridružil in hitel z njo po ozki ulici med kočami in visokimi sepi. Ženska je pograbila manjšega otroka in ga stisnila v naročje, inženir pa se je zaman trudil, da bi obdržal fanta v rokah; kakor riba se mu je zmuznil iz rok.

Ko so pritekli do koč, je župnik stal na pragu.

„Kaj nimate luči pri hiši?“

Ženska je skočila v kuhinjo ter se vrnila čez hip s prižgano trsko. Inženir jo je pogledal. Ta obraz mu je bil znan. Toda ni utegnil razmišljati. Župnik in ženska sta hitela v sobo in plaho je stopal za njima.

Zadehli zrak mu je legel kakor strup na dušo. Na visoki postelji je zagledal mrtvo starko. Župnik se je sklanjal nad njo ter zaman poslušal vzbuditi iskro v nji.

Inženir je pristopil in se je začudil, da je ležala lepo zravnana na postelji. Tudi njo je šele sedaj spoznal. V zadregi se je ozrl vnovič po ženski, ki je stala s trsko v roki ob postelji. Ni se motil.

Župnik pa se je prekrizal, vrgel ob postelji na kolena in naslonil glavo tik mrliča. Tudi ženska je zdrsnila na kolena in molila na glas molitve. Čudno je preskakovala iz ene v drugo ter ni nobene dokončala.

Otroka sta sedela na klopi pri peči in sta nehala jokati. Tudi inženir bi se rad vrgel na prašna ilovnata tla, po katerih je gomazel mrčes, a nenavadno srečanje mu ni šlo iz spomina. Nepremično je strmел na klečečo žensko, ki ni izpustila trske iz rok. Samo starka je mirno kraljevala na visoki postelji ter se ni zmenila za nikogar. Inženirju se je zdelo, kakor da mu kaže nepremične pete v zasmeh.

Župnik se je dvignil. Ozrl se je s krvavim pogledom po inženirju. Nato je potegnil žensko kvišku, položil na mizo nekaj denarja in rekel: „Ne skrbi!

Bog ji daj večni mir in pokoj! Pridi jutri po vse, kar bo potrebno! Pokopal jo bom s črno mašo in peto libero.“

Nato se je obrnil k prijatelju. „Ostaniva pri mrliču! Micka pa naj gre po sosede, da oskrbe, kar mora biti.“

Ženska je vprašujoče pogledala župnika, nato pa mu je izročila trsko in šla brez ugovora. Župnik je sedel k mizi, inženir pa se je oziral v zadregi nanj in na mrtvo ženo.

„Ali je nisi spoznal v kleti?“

„Niti sanjalo se mi ni,“ je vzdihnil inženir in sedel na drugo stran mize, tako da je gledal naravnost k mrliču.

(Dalje prihodnjič)

ZNANCU

FRAN ROŠ

Nekoč si sanjal, da življenje naše
je svetel paradiž v cvetočem maju,
in kadar si ozrl se v dni bodoče,
obraz ti mladi je vzžarel v sijaju.

In rimal si blesteče, smele verze,
koyal načrte, zidal si v oblake
gradove zlate narodu in sebi
in v svet krepko udarjal si korake.

In vendar si mi še po licu znanec.
Sicer pa sem spoznal te le s težavo,
čeprav se še spominjaš mladih blodenj,
čeprav še vselej kvišku nosiš glavo.

Pripoveduješ, da s kokošjerejo
ukvarjaš se in pa s filatelijo.
No, da, prijatelj, zdaj so drugi časi,
in blagor mu, ki pamet mu delijo.

Oprosti mi! Saj veš, da tudi meni
bogovi kruti niso prizanesli.
Smehljam se tudi jaz. In sred valovja
sem miren tudi z zlomljenimi vesli.

O NAŠI LJUDSKI POVESTI

JANKO GLASER

Kot ponatis iz lanskega letnika Književnega glasnika, ki ga izdaja Družba sv. Mohorja v Celju, je pod naslovom „Kaj je z našo ljudsko povestjo?“ izšel pred kratkim članek prof. J. Šolarja, ki zasluži pozornost. Kajti vprašanje, ki si ga je avtor zastavil in ki nanj odgovarja, je brez dvoma važno. Izhodišče mu je prav za prav isto, kakor prizadevanjem, ki se v zadnjem času pojavljajo pri nas na raznih področjih, posebno na gospodarsko in zdravstveno političnem: spoznanje, da je treba kulturo, tako gmotno kakor tudi duševno, v večji meri zopet približati ljudstvu, jo iz njega graditi in jo tudi njemu nameniti, tako da njene pridobitve ne bodo samo predpravica za peščico izobraženstva in meščanstva, ampak bodo služile v čim večji meri tudi delovnemu človeku, zlasti kmetskemu, ki je jedro in osnova našega naroda. V literaturi naj bi to nalogo vršila ljudska povest.

Sledeč tej vodilni misli, obravnava Šolar problem v uvodnem poglavju z negativne, v naslednjih dveh s pozitivne strani: govori najprej o vzrokih, zakaj naša sodobna ljudska povest ni taka, kakršna bi morala biti, nato o nalogah, ki bi jih prava ljudska povest morala vršiti, in v zvezi s tem tudi o lastnostih, ki bi jih po njegovem mnenju morala imeti. Zanimiv je predvsem ta zadnji del članka, ker predstavlja za to literarno panogo po Levstikovem „Popotovanju“ menda naš prvi širše zasnovan, premišljen in izgrajen program. Značilni lastnosti ljudske povesti sta po Šolarjevem mnenju vzgojnost in poučnost, ki naj se družita z zdravim življenjskim nazorom, verujočim „v življenje, človeka, dobroto in Boga“, ter budečim „življenjski optimizem, moč za delo, veselje do žrtev in voljo do zmage“. Zato bodi povest tudi po svoje ganljiva, vendar ta ginjenost ne sme biti „solzavost ali osladna čutnost, marveč resnična prevzetost ob spoznani veličini, pretresenost ob nesreči, razburjenost ob nevarnosti, presunjenost ob dobroti, plemenitosti, svetosti, jeza ob zlu in krivici“. Literarni nazor, ki je tem zahtevam nasproten, kakor je bil n. pr. naturalizem, se Šolarju za razvoj ljudske povesti ne zdi ugoden. S tega vidika in v zvezi s tem meni tudi o nekaterih sodobnih naših pisateljih — v mislih so mu pač naši najmlajši realisti —, da je njihova povest sicer ljudska po snovi in po miselnih osnovah, da pa je tuja „čustvovanju in mišljenju naših ljudi“. Ni dovolj, „da se kdo le snovno zveže z ljudstvom, da ga opisuje po zunanji podobi, biti mora z njim zrased v živo čutečo celoto“; tudi če jim pisatelj razkriva napake, morajo ljudje ob njem čutiti, „kako jih ima rad, kako bi jim rad pomagal“. Pri tem naj njegovo delo dviga „resnično življenje v svet umetnosti“, zato je potrebno, da obravnava in rešuje „s svojimi zgodbami in ljudmi pereča vprašanja sodobnosti“. „Grešimo nad preprostim človekom, če mu ne dajemo v roke

knjig, ki bi ga miselno oplajale, ki bi mu bile še kaj več kakor draženje radovednosti in napenjanje živcev.“ Polno je problemov, ki nam segajo v živo — alkoholizem, industrializacija, izseljevanje, nazadovanje rojstev, odmiranje starih tradicij, nevarnosti, ki groze verskemu, nravnemu, pa tudi narodnemu življenju — ob teh in podobnih problemih, ki so živi in (kar je glavno) naši, naj bi zastavila svoje delo ljudska povest.

Posnel sem glavne misli namenoma nekoliko obširneje in po možnosti s citati, ker bi navedba gesel samih (vzgojnost, poučnost itd.) brez pojasnilnih dopolnil nakazovala vsebino in namen članka v preveč grobih obrisih in mu s tem morda delala krivico. Članek je zanimiv in nudi uvaževanja vredne pobude — tudi tistemu, ki ne bo soglašal z vsemi njegovimi mislimi, ker mu bodo mestoma podane preveč samo z enega vidika in zato enostransko. Dotakniti se hočem tu nekoliko ene take točke, ki se mi zdi načelno važna.

Presenetil me je sledeči stavek: „...po vsem povedanem se bo kdo vprašal, kaj naj bi nam ljudske povesti danes dale, česar nam že ne posredujejo druge ustanove današnjega časa, kakor so organizacije, časniki, brošure, predavanja“. Res da to ni avtorjevo mnenje, a že dejstvo, da se mu ob njegovih izvajanjih take misli sploh zdijo možne, zbuja pomislek. Tudi je odgovor, s katerim avtor te misli zavrača, premalo določen, podan preveč v smislu utilitarizma. Na mestu je tu pač samo odločen: Ne! Kar nam morejo dati organizacije, časniki itd., to še zdaleka ni in ne more biti enakovredno vrednotam besedne umetnine in jih zato tudi nikakor ne more nadomeščati; če pa bi povest nudila samo to, kar morejo nuditi tudi navedene ustanove, potem je nehala spadati v področje umetnosti in je samo še poučno branje, odeto v obliko pripovedi po krivici in po nevrednem: branje „in usum Delphini“ v zloglasnem pomenu besede. Vem, da Šolar ne misli tako, saj na več mestih s toplimi besedami govori o potrebi in pomenu umetniškega ustvarjanja — vendar se mi zdi, da v celoti v svojih izvajanjih to premalo upošteva in da ljudsko povest preveč oddeljuje od tako zvane visoke pripovedne umetnine ter ji v preveliki meri določa neko posebno mesto. Ne morem si kaj, ali po mojem mnenju je to zmota. Dobra, res dobra bo samo tista ljudska povest, ki bo tudi zahtevam in zakonom najvišje (ali pravilneje: najgloblje) umetnosti ustrezala. Razlike bodo morda v snovi, v okolju, pač tudi v obsegu in značaju mišljenja in čustvovanja oseb — glede umetniške veljave jih ne sme biti. Tudi ljudsko povest mora spočeti in ji vdihniti življenje ogenj resnične umetniške intuicije, drugače bo kljub vsem lepim mislim in dobrim namenom vendarle samo neobujen, mrtev stvor, brez duhá in zato tudi brez moči, da bi sama duhá budila in oplajala. V tej bistveni točki mora tudi ljudska povest stati v isti vrsti z vsako drugo besedno umetnino, tudi ona spada v čarobni krog umetnosti in se temu krogu nikakor ne sme izmikati. Šolar sam to dejansko potrjuje, ko s posebnim poudarkom navaja Kaplana Martina Čedermaca kot primer in vzor za ljudsko povest,

kakor nam bi jih bilo treba; in vendar ta povest ni bila napisana kot ljudska, ampak je nastala — da se izrazim s Šolarjevo terminologijo — na področju visoke umetnosti: pač najlepši dokaz, da med obema ni bistvene razlike. In nedvomno bo vedno boljša tista ljudska povest, ki jo dobimo po tej poti, ko tista, ki se z atributom „ljudska“ (torej kot neka posebna zvrst) tako rekoč že rodi, pa je s tem atributom vse prepogosto žal obremenjena kakor z izvirnim grehom. Ljudsko naj postane to, kar je v celotni literarni proizvodnji najboljšega — seveda, kolikor je po vsebini in po izrazu ljudstvu dostopno.

Gotovo: v mnogih slučajih ta zadnji pogoj ni dan, ne samo zaradi snovnih in idejnih težkoč, še bolj včasih, zlasti v nekaterih dobah, tudi zaradi slogovnih posebnosti. Način izražanja n. pr. naše moderne je bil mnogo preveč subjektiven in liričen, njena umetnost mnogo premalo neposredna in predmetna, premalo z realnim življenjem povezana in realnost upoštevajoča, da bi njena dela preprostemu, neizprosno na realnost navezanemu človeku mogla kaj povedati ter lahko postala ljudska dela. Isto velja v veliki meri tudi za povojni ekspresionizem.

A bistveno drugačen je v tem oziru — vsaj kar se snovi in sloga tiče — položaj danes. Z realizmom zadnjih let se je naše pripovedništvo odločno preusmerilo k stvarnosti, in sicer predvsem prav k tisti stvarnosti, ki mu je neposredno dana: k domači grudi, k domači pokrajini, z vsemi njenimi posebnostmi in podrobnostmi. Celi predeli naše zemlje so postali s tem predmet literarnega oblikovanja sploh prvič in nanovo — in kar je še važnejše: literarna podoba te zemlje in življenja na njej se je izpopolnila in poglobila, postala je vernejša in neposrednejša, dobila je poteze in barve resničnosti; šablono je nadomestila slika po naravi. Z vsem tem se je naš pripovednik ljudstvu nedvomno približal, ne samo po snovi, ampak obenem s snovjo tudi po izrazu, kar je popolnoma naravno: problemi, ki jih je našel, ko se je lotil dela na realnih domačih tleh, so tako konkretni, svojski, v svoji določeni povezanosti enkratno dani, da jih z isto problematiko prav nikjer drugod ni; izrazito naši so, zato jih je tudi edino po naše možno reševati. In prepričan sem, da se nam v tem pravcu obeta in pripravlja ne samo naš veliki tekst — kajti predvsem ob izrazito naših problemih, ki jih more reševati samo naš pisatelj, smo poklicani, da ustvarimo nekaj svojskega — ampak, da bomo s tem tekstom dobili obenem tudi močno, tehtno in živo ljudsko povest. Vsekako so za tako povest z naznačenim pravcem dane tako pomembne možnosti, da bi bilo zgrešeno, jih podcenjevati ali morda celo zanikati.

Gotovo danes te možnosti še niso izčrpane in v svoji najboljši obliki ne uresničene. Na sliki, ki nam jo je sodobni realist dal o naši vasi doslej, še prekomerno prevladuje zunanja, snovna stran življenja, barve na njej so mračne, človek je prikazan predvsem v svoji odvisnosti od težkih in nezadostnih življenjskih pogojev in razmer, v svoji revščini, trpeč krivice, obre-

menjen z napakami — premalo pa je po večini ta slika še prežarjena s tisto očiščujočo notranjo lučjo, ki daje umetnini njen končni smisel in ki jo za ljudsko povest kot pozitiven element zahteva Šolar še prav posebno. Vse to je res. A vse to je tudi razumljivo: dejansko življenje, kakor ga živi naš delovni človek na kmetih, je postalo tako težko in je tako različno od narejene, zlagano ganljive idile, s katero nas po večini slepijo tako zvane ljudske povesti, da je predvsem prav to zunanje življenje bilo treba končno enkrat pokazati v vsej njegovi resničnosti in nepotvorjenosti, ga tako rekoč odkriti. S tem, da ga je naš realist odkril brez sentimentalnosti — kakor ga je vzporedno z njim s svojih vidikov začel odkrivati tudi naš znanstvenik: sociolog, narodni gospodar, zdravnik — je izvršil delo temeljne važnosti, ki je bilo nujno potrebno. Brez tega kritično analitičnega dela bi mu bilo nemogoče, da v vprašanja, ki tvorijo problem našega življenja na kmetih, dobi pravi in nezastrt vpogled ter jim seže do osnov, da jih spozna v njihovi dejanski medsebojni povezanosti in vzročnosti ter najde podlago za pravilno in stvarno presojo. S to živo podobo zunanjega življenja pa je v marsičem nakazal tudi že njegovo notranjo podobo — in čimbolj gre njegova rast v to smer, tem bliže je tudi njegovo delo temu, kar je kot smisel umetnosti označil Župančič z besedami: odreševati človeka.

Z ozirom na vse to se mi zdi, da bi v zvezi z ljudsko povestjo naš realizem zaslužil več pozornosti, ko mu je je posvetil Šolar. Saj marsičesa, kar nam je odkril — in nam še odkriva — sodobni realist, tudi pisatelj idealistične smeri, kakor ga ima pred očmi Šolar, ne bo smel prezreti, če hoče, da bo njegovo pisanje res močno in živo, in če naj Šolarjeva zahteva, da pisatelj dvigaj „resnično življenje v svet umetnosti“, ne ostane samo prazna beseda.

V zvezi s tem še nekaj. Ako je dobi naturalizma bila ljudska povest „manj vredna vrsta pripovednega ustvarjanja“ in je, kakor pravi Šolar, zaradi svoje vzgojnosti bila porinjena v kot, tega prav gotovo ni povzročil in zakrivil samo naturalistični literarni nazor; predvsem je te zapostavljenosti bila kriva nedvomno ljudska povest sama, in sicer ne samo njena vzgojnost, ampak v prvi vrsti — in po vsej pravici — pač to, ker je bila premalo življenjska, preveč brezkrvna in papirnata ter zaradi tega tudi umetniško v resnici malo vredna.

S tem se vračam k misli, ki mi je za te pripombe dala povod. Če hočemo, da naša ljudska povest ne bo več neupoštevana in prezrta stala v kotu, je potrebno predvsem eno: da se dvigne njena umetniška vrednost do iste višine, kakor jo zahtevamo in kot samo po sebi umljivo pričakujemo od umetnine na področju tako zvane visoke umetnosti. Delati in dopuščati v tem oziru med obema kako razliko, presojati ljudsko povest s posebnim, manj zahtevnim estetskim merilom ter pričakovati, da nam bi jo mogel ustvarjati tudi kdo, ki ni polnokrven umetnik, je po mojem mnenju zgrešeno; kdor bi tako ravnal, bi ljudski povesti sam odrekal enakopravnost in jo s tem sam — postavljaj v kot.

BEDA HALOŠKE DECE IN NJE SOCIOLOŠKI VZROKI

Dr. FRANC ŽGEČ

Kdor le malo pozna Haloze in življenje tamkajšnjega prebivalstva, tamkajšnjega otroka, ta ve, da beda in revščina nista le posledica slabe letine, le izraz trenutne krize v poznokapitalistični družbi, ampak da stiskata haloško prebivalstvo že dolga desetletja.

Še kot otrok se spominjam, kako je prišla Haložanka v globokem snegu iz Paradiža pri Sv. Barbari v Dornovo z nahrbtnikom po krompir za svojo deco, ko je glad postal prehud.

Od takrat so me zanimale Haloze s svojimi kontrasti, s svojo opojno silo. Na gričih so se bleščale belo-rdeče vile in belo-črne viničarske bajte ter vabile v svoje vinograde.

Toda vinogradi so imeli svoje zakonitosti, ki jih ni smel prekršiti nikdo. Nikdo ni smel utrgati z grozda niti jagode pred trgatvijo.

Živo še vidim svojega lastnega botra pred seboj, kako je pregledoval v vinogradu grozdje okrog viničarske bajte pred trgatvijo.

Ves plah je hodil viničar ob njegovi strani in zatrjeval: „Tako pazimo na kokoši, a vendar manjka tukaj kaka jagoda! Otroci je niso, poznal bi na blatu!“

Otroci pa so opazovali od daleč trdi in čakali, kaj bo. Stal sem z njimi. Zdelo se mi je, da se godi nekomu nezaslišana krivica.

Doživel sem marsikaj, a vzrokov nisem doumel. Pozneje, kot dijak, kot visokošolec sem prepotoval Haloze. Kot profesor sem poskušal dognati prave najgloblje vzroke tega, kar sem videl. Odkod revščina, zakaj na eni strani ponosne vile, na drugi raztrgane bajte? Zakaj deca nima kruha?

Vpraševal sem poznavalce Haloz. Zvračali so vso krivdo na lenobo, požrešnost in potratnost Haložanov. Jasno je, da se s takimi odgovori zadovoljiti nisem mogel.

Ko sem potoval nekoč spet od Sv. Ane po grebenu do Zavrča, sem se čudil majhnim vinogradom domačinov ter kmečkih posestnikov s polja. Zraven njih pa so se šopirili krasno obdelani veliki vinogradi tujcev in meščanov iz Ptuja.

Spoznal sem tedaj, da leži krivda revščine Haložanov v sami sociološki strukturi posestnega stanja.

Tedaj sem izpisal posestnike 52 katastralnih občin vinorodnih Haloz ter poskušal določiti, kdo poseduje haloško zemljo, kdo haloške vinograde in kje je kruh, ki ga je lačna haloška deca. Le korak za korakom sem prodiral s pomočjo suhih števil v tajno haloške bede.

Da pa bi zajel življenje haloške dece, ki ne bi bilo samo odvisno od

mojega subjektivnega gledanja, smo izvedli v vinogradnih Halozah po šolah 3 ankete o življenju tamkajšnje dece.

Po teh anketah sem primerjal stanje na posameznih šolah, prepotoval domala vse Haloze še enkrat ter razjasnil nekaj spornih točk s šolniki, ki so anketne pole izpolnili.

Kako je tedaj življenje haloške dece v vinorodnih Halozah in kje so zadnji najgloblji vzroki njihove bede? To je dvojje glavnih vprašanj, ki iščemo danes odgovora nanju. Jasno je, da na pičlo odmerjenem prostoru ne morem na dolgo in široko obravnavati niti vprašanja bede niti nje vzrokov.

Vzporedno ob Dravi se vlečejo, vzhodno od Ptuja, od Dravinje proti hrvaški meji, raztrgani in razmetani grebeni, vse višji in višji proti Maclju na jugu, vse višji in višji proti Donački gori na jugozapadu.

To so vinorodne Haloze.

Globoke in široke doline se raztezajo med temi grebeni. Grebene pokrivajo na vzhodnih-južnih in deloma na zapadnih pobočjih vinogradi, na severnih gozdovi, po dolinah pa se raztezajo polja in travniki.

Haloze so živele od svojih vinogradov, danes samo še životarijo.

V sociološki strukturi so bistvene razlike. V zapadnih Halozah in na skrajnem koncu vzhodnih prevladujejo veliki vinogradi meščanov, v srednjih pa vinogradi majhnih posestnikov domačinov ter kmetov s polja.

Vendar pa moramo ugotoviti, da večina haloškega prebivalstva in z njim haloške dece vkljub tej razliki v strukturi skoro vse leto strada.

Šola Sv. Duh v Halozah je dodala k odgovoru na zadnjo anketo poročilo, kjer pravi, da je v njenem šolskem okolišu približno ena tretjina posestnikov, dve tretjini kočarjev in viničarjev. Družine so mnogoštevilne in žive razen večjih posestnikov vse leto v velikem siromaštvu. Dohodkov nimajo, pridelek hrane pa je na malih njivicah prepičel.

Glavni vir dohodkov je vino, ki pa nima cene, vsaj ob trgatvi ne. Srečni so lahko oni posestniki, ki ga po slabi ceni lahko prodajo. Drugi vir dohodkov je sadje, kdor ga ima. A sadje obrodi le vsako drugo leto.

Kočarjem in viničarjem primanjkuje vsako leto 6—8 mesecev hrane. Lahko trdimo, da si mora nad štiri petine prebivalstva kupovati hrano, ako imajo le odkod. Navadno pa trpé pomanjkanje.

Živeža ni, denarja ni, zato je večina otrok le 2krat na dan: zjutraj pred odhodom v šolo in zvečer. Otroški obrazi so suhi in bledi, oči udrte.

Opazil sem posebno spomladi in poleti do žetve ali sadja, da si deca v šoli kruh krade. Nekateri so se po končanem pouku vračali celo zopet v razred, zbirali tam pod klopmi drobtinice kruha, ki so jih pustili součenci, ter so jih jedli.

Večina učencev ima eno samo obleko. Krpe so šite vrh krp, dokler ne začne obleka na otroku razpadati.

Z ozirom na tak položaj nima šolski otrok veliko veselja do učenja; mnogokrat tudi časa nima, zato temu primerni uspehi.

Tako poroča šola Sv. Duh v Halozah in to poročilo lahko po mnenju šolnikov iz vseh delov Haloz raztegnemo mirno na vse Haloze. Poročilo sem podal zlasti zato, ker ležita v njegovem šolskem okolišu katastralni občini Gorca in Dežno, ki sem jo do podrobnosti razčlenil v Sodobnosti.

Kakor smo že ugotovili, so v notranjosti vinorodnih Haloz sociološke razlike. Tudi smo že ugotovili, da je vkljub tem razlikam revščina skoro v vseh Halozah enaka, kjer je manj tujcev in velikih vinogradov meščanov, kjer je tedaj več domačinov, tam je naseljenije gostejše in zato večje število majhnih posestnikov.

Majhni posestniki in viničarji pri kmetih, ki imajo v Halozah tudi izrazito majhne vinograde, živijo najslabše, ker nimajo pogosto niti pašnika niti njivice, kjer bi redili kravo ali vsaj svinjo. Vsaj nekoliko na boljšem so večji posestniki in viničarji pri oni gospodi, kjer ni viničar zgolj predmet izkoriščanja.

Ta sociološka struktura haloškega prebivalstva se odraža tudi v življenju otroka. Največ pomanjkanja trpita otrok malega posestnika in otrok kmečkega viničarja. Ta dva pa prevladujeta v Halozah.

Zato se tudi suče število otrok, ki ne dobivajo redno mleka, v vseh Halozah med 30 odst. in 52 odst. Nedeljsko obleko ima okrog 40 odst., 60 odst. je brez nje. Najpotrebnejšega obuvala nima do 30 odst. Velika večina pa mora izostati pozimi iz šole, kadar in kolikokrat so čevlji v popravilu. Daljše dobe živi brez kruha 30—40 odst. otrok, sam poznam družine, kjer je kruh prava redkost.

Najnavadnejša jed je koruzni zdrob brez mleka in zabele. Koruzo zmelje doma na žrmljah navadno deca sama. V jesenskih mesecih pa nadomešča kruh in je skoro edina hrana kostanj.

Tudi v Halozah deca dela, pase, nosi vodo iz doline k hiši, pestuje mlajše otroke, nosi gnoj k trsju itd. Toda ritem dela je zmernejši, počasnejši kakor na polju. G. Lenšček, učitelj v Zavrču, je sestavljal v poročilu o življenju in duševnosti haloškega otroka dela, ki jih opravlja ta v raznih starostnih dobah. Ker je poročilo zanimivo, bi ga rad navedel, a mi žal prostor ne dopušča.

Ko sem jaz primerjal v študiji „Razvoj otroka v šolski dobi“ v Pedagoškem zborniku l. 1926, razvoj učencev s 40 različnih šol Slovenije, je bila haloška deca med najslabše razvitimi. Ta problem bo treba še podrobneje raziskovati.

Ugotovimo lahko, da haloški otrok ne trpi toliko radi prenapornega dela, kakor radi pomanjkanja hrane. Enako važno je stanovanjsko vprašanje. Majhne, ozke viničarske bajte in kočice malih posestnikov imajo ponavadi eno samo sobo in malo kuhinjo. Okna so včasih tako majhna, da bi jedva pest pomolel skozi. V enem kotu je postelja, nekake široke jaslji, kjer je zdrobljena

slama pokrita s starimi vrečami in cunjami. Tam spita oče in mati s kopico otrok. Ostale pomestijo po klopeh in peči, ali v enako udobni postelji, če je za njo dovolj prostora. Tako spi z eno ali več osebami skupno pri Sv. Andražu 53 odst. dečkov in 65 odst. deklic, v Novi cerkvi 75 odst. dečkov in 77 odst. deklic, pri Sv. Duhu 53 odst. dečkov in 60 odst. deklic.

O alkoholizmu v Halozah je pisal Boris Fakin: „Haloški otroci“, Sodobnost l. 1936, šte. 9.

O jetiki pa bo treba posebej temeljite razprave.

Pozimi je najhujše zlo za haloškega otroka pomanjkanje kuriva. Gozdove imajo meščani in veliki posestniki. Mali posestniki imajo premalo gozda, kmečki viničarji ga nimajo navadno nič, ker kmet gozda ne pusti sekati, tudi če ga ima.

Ali pa so Haloze res tako revne? Ali je beda tam nujna?

Kdor je le enkrat prepotoval Haloze, je moral videti poleg raztrgane viničarske bajte in kočice malega posestnika velika poslopja in razkošne vile meščanov, ki prihajajo v Haloze le na oddih in v trgatav. Poleg največje revščine se šopirita luksuz in bogastvo.

Da bi drastično prikazal vzroke bede v Halozah, hočem razčleniti sociološko strukturo ene katastralne občine v vinorodnih Halozah, kjer se kontrasti stopnujejo v neverjetne dimenzije.

Kakor sem že omenil, sem razčlenil v Sodobnosti katastralni občini Gorca in Dežno ter celo politično občino Podlehnik. Danes pa bi prikazal katastralno občino Majski vrh pri Sv. Vidu niže Ptuja.

Še enkrat poudarjam, da ni v vseh Halozah ista sociološka struktura. V eni je več kmetov s polja, v drugi več manjših posestnikov domačinov, v tretji več meščanov. Na Majskem vrhu prevladujejo meščani.

Prikazal bi lahko več različnih katastralnih občin in jih med seboj primerjal. Vendar se hočem omejiti na občino Majski vrh in njeno sociološko strukturo. Naj nam služi kot krepek primer!

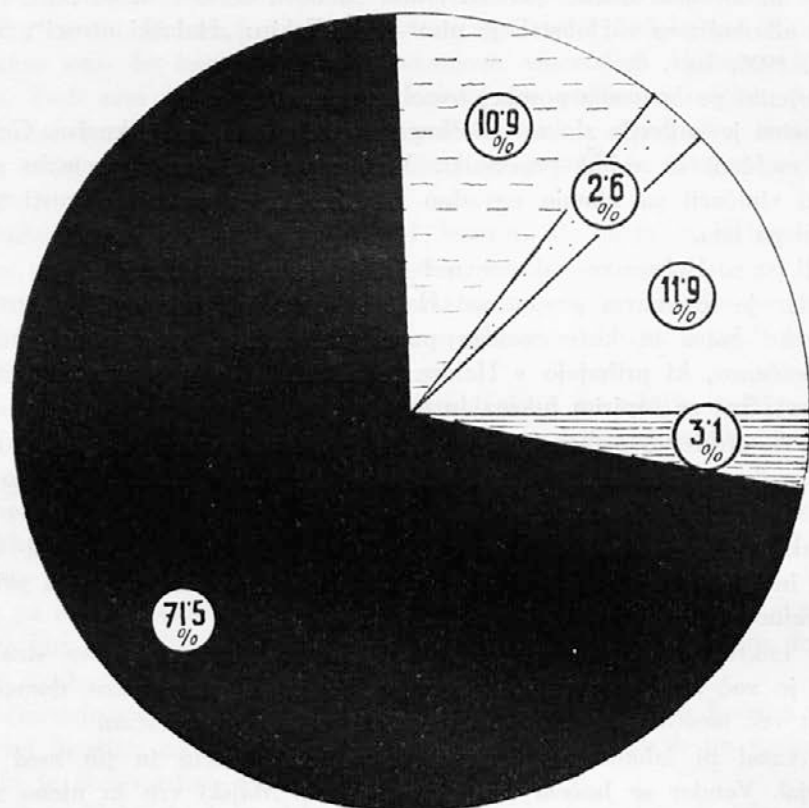
Katastralna občina Majski vrh meri 224 ha 60 a. Ta površina je podeljena med 50 posestnikov, 2 posestna lista pa sta določena za ceste in vode.

Od teh 50 posestnikov je le 12 domačinov iz katastralne občine Majski vrh; 5 jih je iz obmejnih haloških občin, 14 je kmetov s polja. Tujci, stanujoči na Majskem vrhu, so 4, 4 so inozemci, 9 je posestnikov iz Ptuja in okolice ter iz St. Vida, 2 sta iz ostale Slovenije.

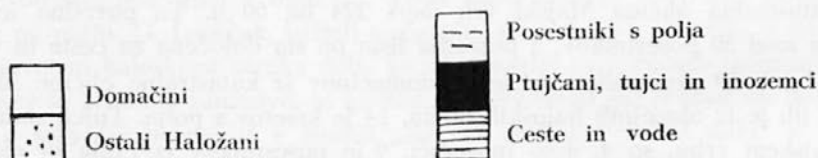
Zemlja pa je podeljena med teh 50 posestnikov, kakor sledi:

12 domačinov	ima 26·4 ha ali 11·9 %
5 Haložanov	„ 5·9 ha „ 2·6 %
14 kmetov s polja	„ 25·2 ha „ 10·9 %
9 posestnikov iz Ptuja, ptujske okolice in Sv. Vida	„ 50·7 ha „ 23·3 %

4 tujci	„ 42'8 ha „	19'3 ‰
4 inozemci	„ 49'9 ha „	22'7 ‰
2 posetnika iz Slovenije	„ 11'5 ha „	5'2 ‰
ceste in vode	„ 6'9 ha „	3'1 ‰

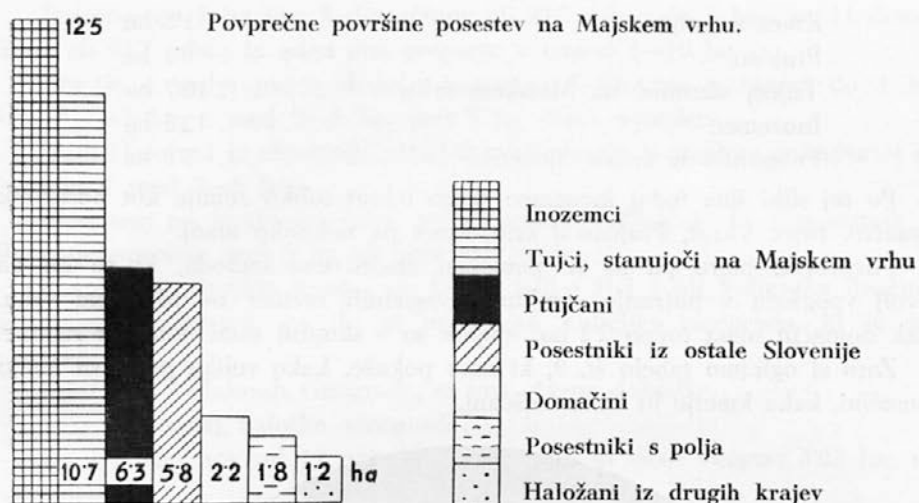
Razdelitev zemlje na Majskem vrhu.

Slika št. 1.

Lepo nam ponazorjuje to sociološko strukturo na Majskem vrhu slika št. 1., le da smo strnili pod črno barvo posestnike iz Ptujja, neposredne ptujске okolice, tujce in inozemce, tedaj meščane. Ta črna barva zavzema domala tri četrtine kroga ali 71'5 odst., dočim imajo domačini 11'9 odst., ostali Haložani 2'6 odst, kmetje s polja pa 10'9 odst.

Koliko zemlje pride povprečno na enega posestnika, nam kaže slika št. 2.

Slika šte. 2.

Zavedam se, da za pravilno razumevanje razdelitve zemlje povprečne mere ne zadostujejo. Pomožno spoznavno sredstvo poleg drugih znanstvenih metod pa so vendarle.

Na Majskem vrhu imajo posestva, ki merijo v ha						
	do 1	1—2	2—5	5—10	nad 10	Število posestnikov
Domačini	5 41.7 %	1 8.3 %	5 41.7 %	1 8.3 %	—	12
Ostali Haložani	4 80 %	—	1 20 %	—	—	5
Posestniki s polja	5 35.7 %	3 21.4 %	6 42.9 %	—	—	14
Tujci, stanujoči na Majskem vrhu	—	—	—	1 25 %	3 75 %	4
Ptujčani	1 11.1 %	2 22.2 %	2 22.2 %	3 33.4 %	1 11.1 %	9
Inozemci	—	—	—	2 50 %	2 50 %	4
Posetniki iz ostale Slovenije	—	—	1 50 %	1 50 %	—	2
	15	6	15	8	6	50

Slika šte. 3.

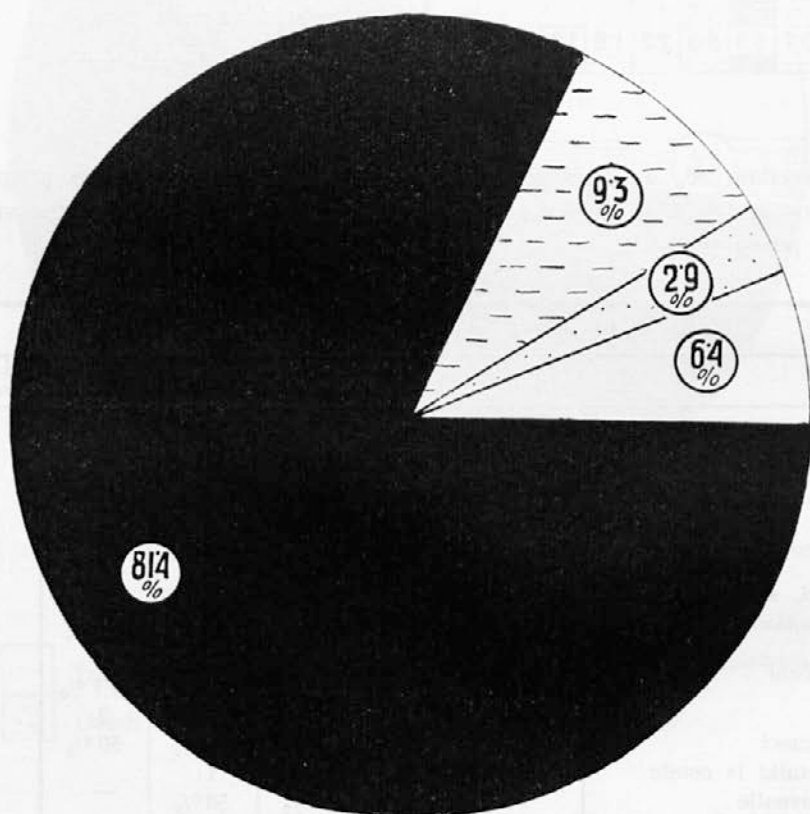
Posestnik domačin ima povprečno 2.2 ha
 Haložan iz obmejnih občin 1.2 ha

Kmet s polja	1'8 ha
Ptujčan	6'3 ha
Tujec, stanujoč na Majskem vrhu	10'7 ha
Inozemec	12'5 ha
Posestniki iz ostale Slovenije	5'8 ha

Po tej sliki ima tedaj inozemec skoro 6 krat toliko zemlje kot posestnik domačin, tujec 5 krat, Ptujčan 3 krat, kmet pa nekoliko manj.

Povprečne mere pa so le pomožna znanstvena metoda, ki še ne da dovolj vpogleda v notranjo strukturo posestnih razmer na Majskem vrhu. Vsak domačin nima točno 2'2 ha, ampak so v skupini sami notranje razlike.

Zato si oglejmo tabelo št. 3, ki nam pokaže, kako velika posestva imajo domačini, kaka kmetje in kaka meščani.

Razdelitev vinogradov na Majskem vrhu.

Slika števil. 4.

Posestva do 1 ha ima 5 domačinov ali 41·7 odst.; do 5 ha ima 11 domačinov ali 91·7 odst.; le eden ima posestvo v izmeri 5—10 ha.

Kmetje s polja imajo sledeča posestva: 5 jih ima v izmeri do 1 ha, 3 med 1—2 ha, 6 med 2—5 ha, nad 5 ha nima nobeden.

Tudi Haložani iz obmejnih haloških občin imajo le majhna posestva: 4 do 1 ha in 1 med 2—5 ha.

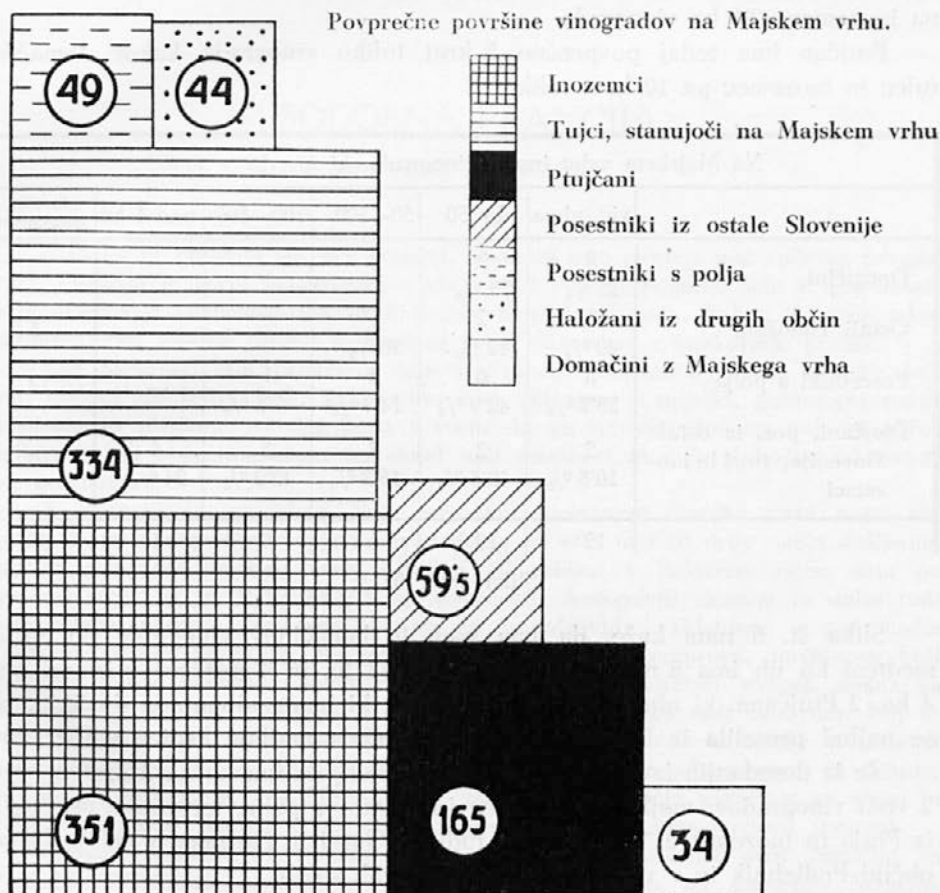
Med tem pa imajo vsi tujci, vsi inozemci, 4 Ptujčani in 1 posestnik iz Slovenije posestva nad 5 ha ali tudi nad 10 ha.

Povprečne površine zemlje, na kateri lahko živi 4 ali 5 članska družina, ne bi mogli dognati, ne da bi upoštevali količino vinograda, ki je pri posestvu.

Kdor ima v Halozah vinograde, ta ima glavne dohodke.

Kdo ima tedaj haloške vinograde?

Le 9 domačinov od 12 poseduje vinograde in sicer skupno 3'03 ha; od

Slika štev. 5.

5 Haložanov iz obmejnih občin imajo 3 posestniki 1'32 ha; od 14 posestnikov s polja jih ima 9 : 4'47 ha.

Na drugi strani pa imajo 4 inozemci 14'05 ha, 3 tujci 10'03 ha, 9 posestnikov iz Ptuja, ptujske okolice, Sv. Vida 11'34 ha in 2 posestnika iz ostale Slovenije 1'19 ha vinograda.

Razdelitev vinogradov na Majskem vrhu nam prikazuje slika št. 4. Črna barva inozemcev, tujcev, posestnikov iz Ptuja in okolice ter iz ostale Slovenije zavzema 81'4 odst. kroga, kar znači, da imajo 47 ha vinogradov oni. Bela barva domačinov zavzema le majhen del kroga, saj imajo domačini le 6'4 odst. vseh vinogradov, in Haložani iz obmejnih haloških občin pa 2'9 odst., kmetje imajo 9'3 odst.

Tako pride, kakor nam kaže slika št. 5, na vinogradnika domačina povprečno 34 a, na Haložana iz obmejnih občin 44 a, na kmeta s polja 49 a, na posetnika iz ostale Slovenije 59 a, na Ptujčana 1'65 ha, na tujca 3'34 ha, na inozemca 3'51 ha vinograda.

Ptujčan ima tedaj povprečno 5 krat toliko vinograda kakor domačin, tujec in inozemec pa 10 krat toliko.

Na Majskem vrhu imajo vinograde, ki merijo v arih						
	vin. nima	do 50	50—100	100—500	nad 4 ha	Število posestnikov
Domačini	3 25 %	9 75 %	—	—	—	12
Ostali Haložani	2 40 %	2 40 %	1 20 %	—	—	5
Posestniki s polja	5 35'7 %	6 42'9 %	2 14'3 %	1 7'1 %	—	14
Ptujčani, pos. iz ostale Slovenije, tujci in inozemci	2 10'5 %	2 10'5 %	3 15'8 %	8 42'2 %	4 21 %	19
	12	19	6	9	4	50

Slika št. 6.

Slika št. 6 nam kaže, da ima vseh 9 domačinov vinograde do 50 a, medtem ko jih ima 8 meščanov v izmeri 1—4 ha in 4 meščani v izmeri nad 4 ha. 2 Ptujčana, ki nimata vinogradov, in 2, ki imata vinograda do 50 a, sta se najbrž preselila iz Haloz v Ptuj ter obdržala majhne krpice vinogradov.

Že iz dosedanjih izvajanj smo lahko spoznali, da imamo na Majskem vrhu 2 vrsti vinogradov: majhne domačinov in kmetov s polja, ter velike meščanov iz Ptuja in inozemstva. Enako pa je tudi na Gorci in Dežnem, v celi politični občini Podlehnik in v vseh vinorodnih Halozah sploh.

Mali posestnik na svoji krpici vinograda ne more pridelovati ne sortiranih ne kvalitetno prvovrstnih vin.

Zaradi pomanjkanja denarja in sploh zaradi obubožanja haloškega prebivalstva mora jemati modro galico in živila na up. Zato pa je primoran, da proda mošt po smešno nizki ceni že od stiskalnice ali pa še prej, preden je obral grozdlje. Cene vinu poskočijo redno šele takrat, ko ga domačin nima več. V današnji vinski krizi morajo domačini prekupčevalce celo prositi, da ti vino sploh kupijo in to po ceni, ki jo sami določijo.

Ni tedaj dovolj, da domačini na svojih majhnih vinogradih ne morejo pridelati ne mnogo, ne prvovrstnega vina. Tudi tega, ki ga pridelajo, ne morejo prodati po primerni ceni.

Kaj pa naj rečemo šele o viničarju, ki nima ničesar prodati? Res je, da gre nekaterim gosposkim viničarjem boljše kakor majhnim posestnikom domačinom, v splošnem pa trpijo veliko pomanjkanje.

Kje je tedaj kruh, ki ga je lačna haloška deca?

Odgovor na to pač ni več posebno težak!

SODOBNA FRANCIJA

Dr. VITO KRAIGHER

Nemčija in Francija sta dva svetova. Slovenci smo povsem pod vplivom prvega, vpliv Francije je začel pronicavati v večji meri v naše razmere šele v tem desetletju. Težko je različnost teh dveh svetov izraziti z besedo, kakor jo sicer takoj zaznamo, čim imamo priliko v Franciji sami živeti se v tamkajšnje prilike.

Kot Slovenec sem predvsem šele v Franciji doumel v celoti, nekako šele tam občutil na lastni koži, kako silno smo vklenjeni v nemški, germanski način mišljenja in gledanja na dogajanja v svetu, ki ga navadno imamo tudi za občeveljnega in občechloveškega, ter dojel tudi usodnost te naše duhovne odvisnosti od germanstva.

V Franciji se pa odpre čisto nov svet, prevzame človeka čisto novo občutje, da ga obdaja čisto svojevrstno gledanje na svet in tudi drug način mišljenja, mnogo manj tog, mnogo manj ustaljen ali utirjen v določeno smer, zato pa tembolj svež, živ in življenjski, bližji stvarnosti, dostopnejši razumu in duhu tudi preprostega človeka. Za one, ki so že neozdravljivo vklenjeni v naš način mišljenja, razglabljanja in razmotrivanja, je francoski preprosti, navidezno bolj duhoviti kakor razumski način razglabljanja tudi o najtežjih stvareh dokaz za francosko površnost, netočnost in celo neresnost. Kdor pa dalj časa tam živi in se pobliže seznanja z raznimi francoskimi okolji, najde v ta plašč površnosti navidezno manj resnega obravnavanja stvari, zavito taisto znanstvenost in točnost zaključkov v knjigah, v stikih z ljudmi pa še mnogo večjo zavzetost za stvar in sočloveka, kakor drugje kljub vsej poučenosti in suhi znanstvenosti izvajanj.

Najbolj določno in stvarno lahko ugotovimo različnost med Nemčijo in Francijo v njunem odnosu do demokracije. Ne mislim na današnjo Nemčijo. Tudi weimarska Nemčija je bila manj demokratična, manj prežeta z demokratičnim duhom kakor povojna Francija pod najbolj desničarsko vlado kakega Poincaré-

ja ali Doumergue-a ali celo Lavala. Ne odrekam nemškemu narodu kakor tudi slovenskemu ne, globoko demokratskega čustvovanja, mišljenja in tudi prepričanja, vidim pa ravno v tem med nami in Francozi veliko kvalitativno razliko: demokratičnost je v Franciji vse bolj proniknila v zavest najširših ljudskih plasti in se je vsled tega tudi v političnem in državnem življenju mnogo bolj utrdila in uveljavila.

Demokratična stvarnost v Franciji, na katero naletimo ob vsakem koraku, je pa ravno drugo, kar tujca takoj osvoji, čim stopi na njena tla.

Francija je še vedno, tudi danes še, dežela stare meščanske demokracije, klasična dežela meščanskih revolucij, pri katerih je pa tudi delavstvo odločujoče sodelovalo. To je bilo l. 1830 in l. 1848. Pariška komuna l. 1870/71 pa je prva čisto delavska revolucija v Evropi.

Revolucionarne tradicije so v Franciji tudi še danes žive. Ne samo med delavstvom, marveč tudi v veliki meri med kmeti in malomeščani. Velika francoska revolucija, ki je za nas le del svetovne zgodovine, njena najvažnejša stran sicer, saj je prinesla najdalekosežnejše reforme v tedanji svet in malim narodom prve žarke svobode, je Francozom del domače, po pradedih doživete francoske zgodovine. Njene tradicije, njena glavna načela so v večini Francozov, predvsem pa pri delovnih slojih, ostala živa, nepozabna dedščina, sveta last francoskega naroda, ki jim bo ostal zvest do konca.

Dočim najdemo pri nas načela velike francoske revolucije le na papirju, njihov pomen le opisan v uvodnih straneh raznih učbenikov, pravnih, zgodovinskih in drugih, jih najdemo nasprotno v Franciji oživetvorjene, dejansko v narodovem življenju ustvarjene in izvajane. Dočim pri nas o demokraciji, danes kakor pred l. 1929 in tudi 1918, le govorimo in sanjamo, v polni meri je še nikoli nismo uživali, predvsem zato ne, ker si je nismo znali priboriti, pa v Franciji nasprotno na vsakem koraku čutimo demokratičnost dežele, demokratičnost njene ureditve, demokratični način sožitja državljanov, njihovo demokratično mišljenje in tudi zavest. V Franciji ne srečuješ po uradih, javnih predstavništvih in drugje podanikov, ki hodijo prosit, marveč državljanke, ki zahtevajo odločno, kar jim po zakonu gre. Državljanstvo in ne podaništvo, to je glavni plod poldrugostoletne državljanske vzgoje v borbi za osnovne človečanske pravice, proglašene za neuničljivo svetinjo človeka v veliki revoluciji in priborjene ter uresničene na francoskih tleh z nizom meščanskih revolucij 19. stoletja.

V čem se izraža najbolj demokratičnost dežele?

Predvsem v popolni svobodi mišljenja, govora in tiska. V tej nastajajo in se lahko razvijajo samostojno misleči in delujoči državljan. Na svobodo misli besede in tiska ne naletimo samo v tisku samem ali na političnih zborovanjih najrazličnejših strank, marveč jo srečujemo tudi neposredno v vsakdanjem življenju. Kjerkoli se nabere več ljudi, n. pr. pred blagajnami kinov, gledališč, koncertnih dvoran, kjer je treba radi navala čakati tudi ure, se znajdemo sredi ljudi različnega prepričanja, vsak s političnim časnikom v roki, ki živahno izmenjavajo svoja mnenja, debatirajo z nasprotniki, jih skušajo prepričati, vendar pa nikoli pri tem ne pride med njimi do osebnih napadov in izzivanja.

Najbolj živahne so take diskusije pred velikimi političnimi zborovanji, na katerih nastopijo govorniki raznih strank in jih tudi obiskujejo pristaši več strank. Za taka zborovanja, po večini delavska, je treba stopiti v vrsto pred blagajno oz. vhodom na zborovalni prostor več ur pred začetkom, ker se jih udeležuje redno nad 50.000 ljudi. Te ure pa vedno minejo neopazno, ker lahko sledimo živahnim debatam, ki jih vodijo o ravno tisti dan aktualnem predmetu med

seboj socialisti, anarhisti, komunisti, trockisti, krščanski socialci, radikali, živahno, duhovito, ostroumno, pa brez osebnih medsebojnih napadov. Preseneča pri tem izvežbanost izražanja misli, debatiranja in pobijanja nasprotnika, na katero naletimo pri navadnem poslušalcu, torej pri navadnem pripadniku te ali one skupine, dočim jo pri nas pogrešamo celo pri vodilnih predstavnikih ter se ta nesposobnost vse preveč zakriva za čisto osebne napade na nasprotnika. To so sadovi dolgotletnega, nadstoletnega uživanja popolne svobode govora, tiska in mišljenja: samostojno misleči državljani, mesto podanikov, ki jih srečujemo pri nas v ogromni večini.

S svobodo govora in mišljenja je tesno povezana svoboda zborovanja. In to je druga glavna poteza današnje demokracije v Franciji, ki jo nam z jugovzhoda Evrope tako priljubi.

V Parizu ima vsak pomembnejši dogodek v Evropi ali drugje pa svetu takoj odmev ne samo v dnevnem tisku, marveč tudi na zborovanjih, ki jih s takim dogodkom v zvezi organizirajo različne stranke ali organizacije, da na njih poslušalcem neposredno obrazlože pomen in dalekosežnost dogodka za nadaljnji razvoj dogodkov v svetu. Tako se vrše zborovanja, zlasti delavska, v zvezi s špansko državljansko vojno, ob vsaki večji zmagi ali porazu vladnih čet, zborovanja o Kitajski, ČSR, Nemčiji itd. Na vseh govore navadno tudi zastopniki narodov, čigar usoda se obravnava. Tako je francoski človek vedno poučen iz prvih virov o dogodkih v svetu in njihovem pomenu.

Res je, da povprečni Francoz ne razlikuje posameznih slovanskih narodov in držav med seboj in jih zamenjuje, vendar je temu kriva v veliki meri tudi pomanjkljiva propaganda. Ne pozabimo tudi, da se moramo sami često zatekati k zemljevidu, da si ustvarimo jasno sliko o evropskih mejah in pretenzijah, tem manj moremo zameriti Francozom, za katere je bila do pred 20 leti Srednja Evropa en sam velik nemško-avstrijski teritorij, ki je po vojni razpadel v niz držav, ki jih ni lahko kar brez nadaljnjega ohraniti v spominu. Zanimanje za naše razmere je pa v Franciji veliko. V letu 1938 spomladi so imeli jugoslovanski študenti v Parizu kar v treh društvih francoskih študentov predavanje o čisto naših notranjih problemih, zlasti o nacionalnem vprašanju v Jugoslaviji. Sedaj n. pr. pa objavlja glavno glasilo francoskih kovinarjev „Metallos“ poročilo o življenju in borbah jeseniških kovinarjev v zadnjih letih s KID.

Nadaljnja pozitivna stran francoske demokracije je demokratičnost francoske uprave. S tem ne trdim, da je ta uprava idealna, o tem na tem mestu ne nameravam razpravljati, je pa narodu zelo blizu in vedno občuti človek, da je uprava v službi naroda in ne obratno. Dostop do najvišjih uradnikov in tudi ministrov je nad vse lahak in enostaven in vsakdo mora biti sprejet. Tudi o tem so se jugoslovanski študenti imeli priliko večkrat sami prepričati.

V zvezi s svobodo besede je tudi svoboda kritike. Kako daleč ta sega, dokazuje primer Flandina, bivšega ministrskega predsednika, ki je ob razglasitvi delne mobilizacije francoske vojske konec septembra, dal nalepiti po vsem Parizu lepake, na katerih te mere ostro napada kot ščuvanje na vojno. Zgodilo se mu ni nič, lepake so potrgali in prelepili javni organi, Flandin sam pa je 30. septembra nemoteno pošiljal zahvalne brzojavke Hitlerju in Mussoliniju, da sta rešila v Monakovem svetovni mir.

Največjo vrednoto francoske demokracije pa predstavlja visoko vrednotenje človekove osebnosti, njen odnos do človeka kot najvišje vrednote. Že francoska revolucija sama ni proglasila l. 1789 samo osnovne pravice francoskega državljana, ampak se je postavila na vsečloveško osnovo in proglasila osnovne pravice člo-

v e k a. S tem je tudi zadobila svoj občečloveški značaj in pomen. Danes je ta odnos do bližnjega kot človeka v prvi vrsti, potem šele narodnost in rasa, globoko zakoreninjen v francoskem ljudstvu. Ono z gnusom odklanja vse rasistične teorije, ki se mu zde barbarske. V pariški podzemni železnici srečujemo uslužbenca črnca, v kavarnah, restavracijah in javnih lokalih vedno prisede k mizi kak zastopnik drugih ras, nihče se ne spotika ob to, in slabo bi naletel pri vseh, če bi se.

Vse to in še mnogo drugega v Franciji le dokazuje, da je tam osebna in politična svoboda stvarnost, kolikor je v današnjem družabnem sistemu sploh mogoče, in da so v tem okviru politična načela velike revolucije uresničena do največje mere.

Primere in miselnost, ki jo navajam gori, sem videl in našel v Parizu, središču industrijskega delavstva in malomeščana. Tudi ta je v Franciji po svojem čustvovanju in mišljenju globoko demokratičen in prepojen z načeli revolucije, saj se politična predstavnicina večine tega sloja, radikalna stranka, smatra za naslednico jakobincev, nosilcev največjega vzpona in dovršitve francoske revolucije. Vendar pa srednji sloji tudi v Franciji, kakor povsod drugod v svetu, kolebajo med meščanstvom in delavstvom, kar je posledica medrazrednega položaja srednjega stanu.

Kako je v Franciji s kmetom, kakšno je njegovo prepričanje in odnos do velike revolucije? Francoskemu kmetu je dala revolucija 1789 zemljo, ki jo je prej obdeloval le za zemljiškega gospoda. Zato sovraži plemstvo in njegove ostanke, kolikor jih še je v Franciji, odklanja enako monarhijo in cerkev kot politični sili, ki sta bili pred revolucijo njegova največja zemljiška gospoda. Na drugi strani je pa močno pod vplivom meščanstva, ker je z njegovo zmago prišel do svoje posesti in ker ga je tudi vse do zadnjega desetletja, do velike krize, varovalo še najbolj pred težkimi bremenami, ki jih je raje valilo na ramena delavstva in kolonialnih narodov francoskega imperija. Kmet je v Franciji še danes najštevilnejši sloj in se smatra zato spričo splošne volilne pravice, kjer odloča njegov glas, za suverena v državi, v smislu naukov meščanskih teoretikov in predhodnikov velike revolucije. Je torej odločno republikanski in poleg tega pacifističen kakor kmet povsod po svetu.

Široki sloji francoskega naroda so tedaj prepojeni s tradicijami velike revolucije, ki v njih žive dalje kot njihova neodsvojljiva last. Tu so korenine francoske demokratičnosti, tu, prav v vplivu revolucije in v dejstvu, da se je odigravala na francoskih tleh in v potokih francoske krvi, moramo iskati razlage, da je francoski narod ostal v današnji fašizaciji Evrope tako kleno zvest velikim idealom demokracije.

Tudi pri nas so se vršile revolucije; l. 1848. so nam prinesle osvoboditev kmeta, l. 1918. nacionalno osvobojenje. Niso pa pustile v narodu tako globokih tradicij, da bi mu tedaj priborjene pravice in uresničena načela ostala tako neodsvojljiva last kakor francoskemu načela enakopravnosti, svobode in mednarodnega bratstva. Vzrokov je iskati v teh revolucijah in njihovem poteku ter v razmerah, v katerih so se odigravale, samih.

V Franciji je konec 18. stol. položaj najprej tako daleč dozorel, da je meščanstvo lahko vrglo trhlo monarhijo, pogrnalo plemstvo preko meje, razdelilo zemljo kmetom, skratka uvedlo današnji družbeni sistem, ki sloni na privatni lastnini in podjetnosti poedinca. V Franciji je l. 1793. zmagala revolucija na vsej črti, meščanstvo samo jo je izvedlo do konca. Jakobinci z Robespierrom na čelu, so bili njeni najdoslednejši izvršitelji. Uzakonili so popolno enakost pred zakoni, odpravili

dokončno monarhijo, razdelili zemljo dosledno med kmete in proglasili ostale zakone, ki so ostali podlaga zakonikov meščanske družbe do danes.

Meščanske revolucije l. 1848. in kasnejše v Srednji Evropi in tudi v Franciji sami niso ostale več tako do kraja dosledne. V prvi polovici 19. stol. se je razvil v Evropi nov razred, industrijski proletariat, ki je pri vsaki revoluciji aktivno sodeloval, jih često pokrenil ter stavljal vedno tudi lastne zahteve po skrajšanem delavniku, višjih mezdah, pa tudi pravičnejši socialni ureditvi družbe, kar vse je bilo v opreki z interesi meščanstva. To je ostalo zvesto revoluciji le, dokler ni doseglo v glavnem tega, kar je samo zahtevalo; čim se je pa začul poleg njega tudi glas proletariata, ki je terjal pravice tudi za sebe, se je zvezalo z reakcionarnim plemstvom in monarhijo, sklenilo z njima kompromis in udarilo nato združeno z njima na delavstvo. Tako je bilo l. 1848., v Franciji tudi l. 1871. Dobili smo l. 1848. le delno kmečko odvezo, za katero so kmetje pol stoletja še odplačevali odškodnino, plemstvo in njegove predpravice pa so ostale vse do l. 1918. in z njim še mnogo drugega. Zgolj polovični uspehi revolucij in celo njihovi delni neuspehi niso širokih množic tako razgibali, jih tako prepojili z zavestjo lastne moči in sile, kakor je francoske množice, zlasti kmetske in iz pariških predmestij, prepojilo dolgo razdobje revolucije od 1789—1793., ki je privedlo do popolnega uspeha takrat postavljenih zahtev.

V tem so vzroki velikih razlik med zakoreninjenostjo demokracije pri nas v Srednji Evropi in v Franciji. To je tudi razlaga za večjo odpornost slednje proti diktatorskim poskusom.

In vendar, kako to, da pri vsej tej demokratičnosti dežele, pri vsej zakoreninjenosti demokracije v zavesti francoskega ljudstva vendar to samo le nima tistega neposrednega vpliva na vodstvo in politiko države, ki je neločljivo povezan s pojmom demokracije? To se je zlasti izkazalo pri zadnjih usodnih dogodkih v Srednji Evropi, ko je vendar nemogoče misliti, da bi francoski narod kot celota odobral izdajstvo svoje vlade v Monakovem. Dalje smo v francoski notranji politiki baš zadnje tedne priče odločne preokrenitve krmilarjev države v desno, ko je vendar večina volilcev l. 1936. dala zaupanje levo usmerjeni Ljudski fronti, ki je v parlamentu danes razbita, izven njega pa drže skupaj še večina njenih organizacij, zlasti pa vse delavske stranke in formacije. Kje je tu praktična vrednost toliko opevane demokracije v Franciji, ko smo ravno pri zadnjih dogodkih v zunanji in notranji politiki Francije priče njene slabosti in nemoči? Kje so vzroki za njene slabosti? Ta vprašanja se pri današnjem razvoju v francoski in notranji politiki vsiljujejo sama po sebi in na nje je treba v prvi vrsti odgovoriti.

Odgovor na to vprašanje ni težak. Najlaže ga najdemo, če opredelimo, ocenimo francosko demokracijo. Gotovo je, da je v slednji, v primeri z diktaturami različnih stopenj, vpliv ljudskih plasti na vodstvo države večji, vsaj obstaja do neke meje, dočim v raznih diktaturah o takih vplivih sploh ne moremo govoriti. Toda če pustimo ob strani to relativno vrednost francoske demokracije in jo ocenimo samo kot tako, moramo ugotoviti na podlagi politične zgodovine francoskega naroda in zlasti na podlagi razvoja dogodkov v zadnjih treh letih, da ta demokracija ni nikaka popolna demokracija, nikaka izključna vlada ljudstva, marveč, da je tudi v Franciji dejansko na oblasti tanka plast finančne oligarhije, ki ima z gospodarsko premočjo v rokah tudi vodstvo države. Tudi v Franciji vlada „čaršija“, znanih 200 družin, le da njihova oblast ni tako absolutna, kakor drugje pod diktaturo. Francoski narod si je mogel in znal izvojevati tekom ponovnih revolucij spredaj opisano politično svobodo, dalje pa tudi neki določen, v primeri z našim dokaj visok življenjski standard, ki ga

ne pusti znižati in se proti vsem takim poizkusom more boriti z vsemi sredstvi — zadnja splošna stavka je bila eno izmed njih. Skratka, čaršija v Franciji ni absoluten gospodar, marveč je v stalni borbi za svoje dobičke in njihovo višino. V tej borbi ima tudi francosko ljudstvo v rokah precej učinkovita sredstva obrambe in napada, ki mu jih nudi ravno demokratska ureditev države.

Največjo nevarnost za dvesto družin je predstavljala zadnja tri leta Ljudska fronta, zveza delavskega razreda s srednjimi sloji, kmetom in malomeščanom. Z njeno pomočjo se je junija 1936 prvič povzpela na oblast francoska socialistična stranka, ki je po vojni pač večkrat podpirala meščanske demokratske skupine na vladi, ni pa sama nikoli hotela prevzeti nase soodgovornosti vladanja. Nikdar ni stopila po vzgledu nemške in drugih evropskih socialnih demokracij v koalicijske vlade z meščanskimi strankami, ki bi ji mogle samo škoditi.

Vlada Ljudske fronte pa ni bila navadna koalicijska vlada meščanskih in delavskih strank, kakor jih običajno sformirajo zakulisna pogajanja v parlamentih in pa pred drugim ustavnim faktorjem v državi. Slonela je na skupnem programu, na katerega so vse stranke Ljudske fronte 14. julija 1935 prisegle in šle z njim nato maja 1936 v volitve in zmagale. Še bolj kakor na tem programu je slonela na dveletni ostri borbi teh skupin proti diktatorskim poskusom v Franciji pod vladami Doumergue-a in Laval-a v letih 1934 in 1935. Ta borba je zlasti povezala med seboj pristaše teh raznih skupin, mnogo bolj kakor pa njihove predstavnike v parlamentu.

Na vladi je Ljudska fronta izvedla večji del svojega socialnega programa z uvedbo 40 urnika, uveljavljenjem kolektivnih pogodb in zvišanjem mezd. Ni pa izvedla obveznega starostnega zavarovanja delavstva. Dvignila je cene raznim poljedelskim proizvodom, zlasti žitu in vinu, poleg tega pa tudi živini, znižala davke ter končno uzakonila tudi dveletni moratorij za kmečke dolgove. Srednjim slojem je povrnila vse, kar jim je odvzela prejšnja Lavalova vlada, razpustila je dalje fašistične lige. Vse to je izvršila v prvem mesecu svoje vlade. Temu pa je sledil zastoj, takozvana pavza, za katero moramo iskati razloge v neodločnosti voditeljev Ljudske fronte, v zapletu mednarodnega položaja Francije z izbruhom državljanske vojne v Španiji in v finančni odvisnosti in povezanosti Francije od Anglije in svetovne finančne oligarhije.

Neodločnost vodij Ljudske fronte se je pokazala takoj ob nastopu vlade, ko so junija 1936 izšli pred parlament in senat samo s socialnim programom, ne pa tudi s finančnim programom Ljudske fronte; z uresničenjem le-tega bi zlomili premoč in vpliv Francoske banke na državno upravo in s tem izločili iz nje tudi vpliv dvesto družin. Navedeni program je predvideval reorganizacijo Francoske banke, celo njeno delno nacionalizacijo, vse, kar je vlada ukrenila, je pa bilo le izmenjanje guvernerja banke. Gotovo pa je, da bi bil senat ravno tako prisiljen sprejeti tudi finančne reforme, kakor je moral sprejeti vse socialne reforme Blumove vlade pod pritiskom dejstva, da je 2 in pol milijona delavcev imelo zasedenih 2 tretjini francoskih tovarn in so podjetniki sami naprej sklenili z delavskimi strokovnimi organizacijami sporazum. Demokracija je bila tedaj v ofenzivi. Demokratske skupine tega ugodnega trenutka niso popolnoma izrabile, izvedle niso niti finančnih, niti davčnih reform, da bi progresivno obdavčile kapital, izčistile niso državnega aparata nedemokratskih elementov. Vse to se je kmalu maščevalo.

Ob izbruhu španske državljanske vojne se je izkazal predvsem neizčiščeni diplomatski kader Francije, ki se sestoji po večini iz članov in pripadnikov 200 družin ali njihovih eksponentov. Pošiljali so v Pariz poročila, da pomeni vsaka pomoč republikanski vladi, tudi samo prodajanje orožja, neposredno intervencijo

Italije in Nemčije v Španiji. Pod dojemom teh poročil in pod pritiskom konservativne angleške vlade, ki je grozila z napadom na frank, je Blum inavguriral takozv. politiko nevmešavanja v špansko drž. vojno in prevzel na sebe nehvaležno nalogo, da jo brani pred francoskim proletariatom.

Danes se svetovna demokratska javnost zgraža nad francoskim izdajstvom ČSR. Mnogi obsojajo tudi francoski narod, ki je dopustil mirno svoji vladi, da je tako nečastno postopala. Francoski narod pa je že nad dve leti priča še mnogo bližjega mu izdajstva francoske oficialne politike nad republikanskim španskim narodom, kjer ne gre samo za človečanska čustva nad žrtvami nečloveških bombardiranj civilnega prebivalstva, ampak so na tehtnici tudi življenjski interesi Francije, ki je sedaj obkrožena tudi z južne strani, tako da ni več varna pred sovražnimi letalskimi napadi njena obrambna industrija na jugu in v srednji Franciji. Kljub tej neposredni ogroženosti bistvenih francoskih interesov in vzlic dnevnim prikazom grozot te državljanske vojne, ki jih imajo Francozi priliko spoznati v kino-žurnalih ter si lahko tako ustvarijo tudi sliko o usodi Pariza in pariškega prebivalstva v slučaju letalskega napada — okoliščina, ki ni malo prispevala k temu, da je bil Daladier po Monakovem sprejet v Parizu kot rešitelj miru in stotisočev francoskih življenj — kljub vsem tem dejstvom je francoski narod prisiljen prenašati sramotno politiko svojih vlad napram legalni španski vladi.

Francoski narod pa pri tem ne drži križem rok. Tedensko pošilja velike količine hranil, zdravil in oblek preko Pirenejev, vse kot prostovoljne prispevke vseh slojev demokratske Francije. Kakor med svetovno vojno s srbskimi je danes Francija preplavljena s španskimi in zlasti baskiškimi otroki, ki jih najdemo spravljene pri družinah vseh slojev. Skratka, nudi se spontano iz naroda vsa možna podpora žrtvam sramotne francoske oficialne politike. Na njen zlom se izvaja največji pritisk in največja vtise z množestvenih pariških zborovanj sem odnesel ravno s protestnih shodov za republikansko Španijo. Do sedaj je vse ostalo brez uspeha in obrača se vedno na slabše. Kje so vzroki?

S tem prehajam na odvisnost Francije od Anglije in mednarodnega kapitala. Moč svetovne finančne oligarhije je glavni zaviralni faktor v notranje političnem razvoju Francije. Te moči odpor osamljenega in samega francoskega naroda ne more streti, dasi predstavlja ta odpor danes najšibkejšo točko mednarodne reakcije. Kaj razumen pod le-to? Pred vsem angleško City z njenim glavnim današnjim predstavnikom Nevillom Chamberlainom na čelu. Z njo je najtesneje povezana in do neke mere od nje tudi odvisna francoska finančna oligarhija, katere najvidnejši predstavnik je danes George Bonnet, sedanji zunanji minister Francije, prej finančni in pod Blumovo vlado predstavnik Francije v Ameriki, kjer je sklenil znani trojni sporazum o devalvaciji franka, ki je Francijo finančno popolnoma podredil Angliji in Ameriki.

Predaleč izven okvira tega članka bi me privedla razlaga smernic današnje Chamberlainove politike, zadržati pa se moram pri politiki francoske reakcije in njenih ciljev. Te danes lahko vzporedimo — francoski narod sam je že potegnil to paralelo — s politiko francoske reakcije konec 18. stol., ob izbruhu francoske revolucije. Takratna reakcija, francosko plemstvo, se je zvezalo z avstrijsko habsburško hišo in ostalo evropsko reakcijo in pripravila udor njenih čet na francoska tla. Pred letom dni odkrita zarota Cagoularjev je pokazala, da je sedanja reakcija v Franciji podobno povezana s sedanjo evropsko reakcijo dveh sosednjih držav in da ima iste cilje. Glavne krivce te zarote je socialistični notranji minister začetkom tega leta spravil pod ključ, Daladier jih pa že pol leta spušča drugega za drugim na svobodo. Zadeva bi že zdavnaj zaspala, če bi

se ne odkrivale vedno nove sledi in ne bi demokratični tisk na njo vedno znova opozarjal, ker si je svest, kakšno nevarnost predstavljajo za obstoj demokracije ti osvobojeni zarotniki.

Odvisnost Francije od Anglije je po zlomu njenih srednjeevropskih zavezništev večja kakor kdaj koli poprej. Zato je pričakovati v njenem notranjem razvoju nadaljnjo pot na desno s strani vlade, dokler bo na krmilu Anglije Chamberlain.

Vse to je vplivalo na odmikanje radikalov, predstavnikov srednjega sloja od delavstva k desnici. Vzporedno s premikanjem centra v desno so se tudi vrstile vlade z vedno bolj desnimi stremljenji. Zadnja Daladierjeva vlada je končno s svojimi potezami v zunanji in notranji politiki čisto prekinila z večino Ljudske fronte in se danes naslanja na novo, izrazito desničarsko večino. V parlamentu je tako skrajna desnica uspela.

V masi volivcev ni šlo tako lahko. Izvršen pa je danes tudi tam premik v desno do gotove meje, in sicer pri srednjih slojih, kot posledica Monakova, tedanje vojne panike, iz katere jih je navidezno potegnil Daladier s svojim pristankom na sporazum v Monakovem, ter dalje pod vplivom zadnje neuspele splošne stavke, ki bo gotovo zmanjšala vpliv delavstva na srednji sloj.

V naglici, s katero se danes vrste mednarodni dogodki in predvsem konflikt, je težko dajati nadaljnje napovedi za razvoj tudi v bližnji bodočnosti. Sedanja napetost med Francijo in Italijo, ki prihaja nekaj mesecev po Monakovem z zahtevo po Tunisu in Korziki, položaja Daladierjeve vlade gotovo ne bo utrdila, posebno če bo tako neodločna, kakor je bila v češkem in španskem vprašanju do sedaj. Vendar gre tu že za francosko zemljo. Zato lahko pričakujemo, da jo bo tudi oficialna Francija bolj odločno in bolj častno reševala, kakor je ČSR in njeno integralnost.

Kako se pa bo razvijala notranja politika v Franciji, je težko prerokovati. Eno je za vsakega, ki je v Franciji dalj časa živel, jasno, da so uvodoma poudarjene revolucionarne tradicije v večini francoskega naroda tako žive, da ni v Franciji zlahka možna tako nenadna preokrenitev v notranjem razvoju na desno, kakor jo je doživela Nemčija 30. januarja 1933. Če bi v Franciji skrajna desnica res hotela prenapeti lok in bi ta počil, bi šel razvoj kakor v Španiji v državljansko vojno in intervencijo od zunaj. Zaupam pa v zrelost francoskega naroda, da ne bo dopustil, da bi se stvari razvile tako daleč, in da bo ostal za Evropo in svet dalje najčistejši pobornik demokratične misli in zavesti.

ALI NAS MORE STARA KULTURA REŠITI?

(Obraz današnje Kitajske.)

Dr. LIN JUTANG

Pričujoči članek sodobnega kitajskega izobraženca je izšel pred izbruhom sedanjega konflikta v tedenski revijalni prilogi šanghajskega lista „The China Press“. Članek je v toliko zanimiv, ker slika mišljenje one zapadno izobražene kitajske mladine, ki se je v celoti zgrnila okrog Čangkajškovega odpora zoper japonsko invazijo.

Nekoč je bila Kitajska tradicionalna dežela miru, danes pa je raj za ljudi, ki imajo smisel za radost bojevanja. Če pravim — radost bojevanja, ne mislim

toliko periodnih meščanskih in invazijskih vojn, temveč boj idej in ogromnih duhovnih sil, ki oblikujejo danes usodo starega naroda.

Duša današnje Kitajske je besneč vrtnec silnih tokov. V tem brezdnu nasprotnih struj se mora moderni Kitajec miselno reševati, vsak trenutek v borbi med dvema kontinentoma misli, vsak hip prisiljen, da izbira med tradicijo in modernimi spremembami, med veliko dediščino preteklosti in od nje popolnoma različno kulturo modernega industrijskega sveta. Vsak trenutek mu prinaša novih važnih problemov, ki se jim ne more izogniti in ki se tičejo tako njegove življenjske filozofije kakor tudi čisto vnanjih stvari, kakršna je na primer izbira perila. Namenoma dajem banalen primer, da pokažem, kako dalekosežne so zanj današnje spremembe.

Pa so tudi številni manj banalni problemi, ki so nastali kot trajne ali trenutne usedline raznih vplivov iz anglosaškega in ruskega sveta. Ali se naj Kitajska slovnica poevropi? Ali naj zapremo naše klasike za, recimo, trideset let v klet in se med tem izurimo v mojstrskem streljanju s strojnico? Rodovna imena ne pomenijo več sorodstva, ali jih naj zato opustimo? Kien Hsuan-t'ung, profesor pekinške univerze, je že opustil svoje rodbinsko ime ter si vzdela dvozložno Niku (dvomljivec o starih). Spremenili so se celo naslovi, s katerimi se ljudje ogovarjajo, tako da se mora o njih javno razpravljati. Nedavno umrli profesor Liu Pan-nung je l. 1930 izdal odlok, da se naj študentke njegovega kolegija med seboj ne ogovarjajo več z angleškim naslovom Miss. Prisiljen je bil, da določi umeten naslov za ogovor in je za študentke uvedel izraz „Kuniang“. Ker pa se izraz „Kuniang“ uporablja za dekleta iz pevskih hiš, je izzval na svojo glavo vihar kritike. L. 1929 je predstojnik vzgojnega oddelka province Čekiang, profesor Ku-Kia-hua odredil, da si dekleta v njegovi provinci ne smejo vezati prsi, med tem pa je drugi predstojnik vzgojnega oddelka ukazal, da se naj vsa dekleta s postrizenimi lasmi obglavijo kot komunistke. Dekle, ki je potovalo iz Čekianga v Kanton, si je moralo torej spet pustiti dolge lase in si spet vezati prsi. General Čang Tsung-č'ang, ki je po navadi sprejemal svoje posetnike s svojo rusko ljubico (begunko op. prev.) na kolenih, je izdal povelje, da študentk ni puščati v mestne parke. Na narodni vzgojni konferenci, ki so jo imeli l. 1929 v Nankingu, je Hu man-min, predsednik zakonodajne Juan, na neki zakuski predlagal delegatom in šolskim voditeljem, naj obravnavajo vprašanje, ali se naj ženitev odpravi ali ne. Tedanji prosvetni minister Čiang Mon-lin je pripomnil, da se bo po njegovem mnenju ustanova zakona po vsej priliki še držala nadaljnjih petdeset let, nasprotno pa je Ts'ai Juan-p'ej, prejšnji minister prosvete in tedanji rektor pekinške univerze, trdil, da bi se mogla ustanova zakona sploh odpraviti in da bi se dalo naravnega očeta otroku izslediti in dokazati z dobrim sistemom registracije.

Naravno je, da vprašanja te vrste silno razvijajo kritičnost in sproščajo duha doraščajoče generacije. Seveda: če se vrednote tako dosledno preocenjujejo, se lahko zgodi, da človek izgubi miselno ravnovesje. V zapadnem smislu nešolanega duha morajo ti in taki problemi nujno zмести, ga dovesti do iskanja vedno novih „modelov“ mišljenja, do zaničevanja vsega, kar je staro. Na splošno se moderni Kitajec sramuje svoje domovine, nekako preveč skrbno bi rad vso Kitajsko prekril z veliko rjuho, tako, kakor da bi bila mrlič. Tujcem bi pa rad dovolil le to, da ne vidijo od vse Kitajske drugega kakor same angleško govoreče Kitajce z belimi ovratniki, prav takšne, kakršen je sam. Če kdo iznova natisne kakšne stare avtorje, ga razglasijo komunistični šolarji za „buržuja“. V trenutku, ko načne Rusija vprašanje svoje „literarne zapuščine“, začne tudi mlada Kitajska razpravljati o svoji „literarni zapuščini“. Toda mlada Kitajska ne veruje v svojo domačo literarno zapuščino. Maksima Gorkega ali Semenova bi takoj pripoznali za dela „svoje“

zapuščine, ne pa Tu Fu-ja in Li Po-ja. Če kdo govori o Tu Fu-ju in Li Po-ju, je „zastarel“. Te mlade Kitajce preganja blodnja misel, da morajo za vsako ceno dohajati moderni čas. V tempu, v katerem ga dohajajo, ne žrtvujejo samo Tu Fu-ja in Li Po-ja, marveč tudi svojo dobro voljo in prijazni, praktični razum stare Kitajske.

Zdi se mi, da je glavno vprašanje za Kitajsko sledeče: Kaj naj napravimo z njeno slavno preteklostjo in kako naj delamo, da se bo pomladila? Vsaka sprememba pa je proces rasti in upam, da bo staro drevo še pognalo nove veje. Na prerajajočo se Kitajsko vplivajo trenutno tri struje. Prvič pokret za ohranitev stare kulture in tradicije, drugič vpliv zapada na kitajsko mišljenje in literaturo, nato pa sodoben ruski vpliv in pokret, ki ga imenujem jaz literarni boljševizem.

Kar se tiče ohranitve stare kulture, je menda razumljivo, da obstaja miselna struja, ki bi rada ohranila veliko staro Kitajsko; mogoče celo ne bi bilo tako težko, če bi hotel kdo to stališče braniti. Tako delo pa bi zahtevalo skrbnega, znanstvenega mišljenja. Starejša generacija pa ne misli logično, ne zna se dobro braniti in se navadno le osmeši. Napredni liberalci so proti stari Kitajski, ker imajo za vzor moderno civilizacijo, ki jo branijo in po kateri živijo. Najrazboritejši med njimi so za to, da se ohranijo stare kulturne vrednote, toda prečiščene in poglobljene po zapadno-evropski metodi. Ta učena struja, ki je znana pod imenom „tseng-li kuo-ku“, se je jako razširila. V resnici pomeni primeno modernih znanstvenih študijskih metod na staro civilizacijo, posebno na staro literaturo in filozofijo. Klasična in zgodnja dela so se začela obdelovati po modernih tekstno-kritičnih metodah in po metodah višje kritike sploh. Moderno primerjalno stališče nam šele omogoča, da pravo zgodovino očistimo mitologije in da doženemo, kje se resnična zgodovina sploh začne. Zgodovinska perspektiva nam omogoča, da pišemo kitajsko literarno zgodovino z boljšim razumevanjem in pravičnejšim precejevanjem. Sodobni kitajski geologi in arheologi zbirajo prepotrebni material za revidirano kitajsko zgodovino.

Zelo pogostokrat pa je seveda te vrste delo samo kvasenje in krivulje in statistike postajajo metodičen nesmisel. Zgodilo se je, da si je neki profesor psihologije — gotovo je bil ameriška cvetka — nadel nesmiselno nalogo, da bo preštel, kolikokrat se v nekem številu kitajskih ljubavnih pesmi nahajajo besede: „obrvi, lasje, lica, noge, grudi“. Iz tega je izvedel presenetljiv sklep, da imajo Kitajci vero, ki se imenuje „češčenje obrvi“. Neki drugi akademski tepec se je lotil „knjige sprememb“ in prešteval, kolikokrat se v njej omenjajo imena različnih domačih živali, vse pa zato, da bi dognal, ali je bila v stari Kitajski krava ali konj bolj pomembna domača žival. Takšna prostitucija induktivne metode je prepojila vse delo v ameriških kolegijih, lahko bi pa zmagala tudi na kitajskih, ker je delo te vrste zelo lahko in zahteva le zelo nizek inteligenčni nivo. Mislim, da sta za delo te vrste odgovorna predvsem profesorja Thorndike, Terman in drugi ameriški učenjaki iz „piškoštevške“ šole.

Toda neglede na to znanstveno raziskovanje in preocenevanje, ki se poslužuje modernih metod, se zagovorniki starih idealov življenja vendarle bojujejo za izgubljeno stvar. Nesreča je pač, da so stari učenjaki, ki bi radi te ideale branili, tako brezupno nevedni. Naj omenim, da sem v letu 1930. raztrgal neko knjigo, ki se zavzema za Mencija (filozofa op. prev.) napram Jehovi: napada „praznoto in površnost“ Jehovinega učenja in čisto resno pribija kot dejstvo, da je sv. Pavel potvarjal staro zavezo, medtem ko je novo zavezo potvoril Martin Luther. Nesreča je nadalje v tem, da so zagovorniki starih tradicij kakor n. pr.: popolne oddeljenosti žen, devištva in prisilne vzdržnosti vdov vprav isti koruptni in razvratni

generali in višji uradniki, ki spijo običajno v svojih posteljah kar z dvema priležnicama in ki so spretni zapeljivci deklet. Razglašeni protikomunistični general Ho Čien' je hotel domačo kulturo rešiti s prepovedjo uporabe knjige „Alisa v deveti deželi“ v vseh šolah v Hunanu. („Alice in Wonderland“ je zabavna angleška otroška knjiga; v Angliji je priljubljena in razširjena kakor n. pr. pri nas „Ciciban“. Op. prev.). General Ho Čien je sklepal takole: „Kako je mogla Alisa govoriti s kuncem in mišjo? In če predstavljamo živali, ki govorijo človeški jezik, ali jih potem ne stavljamo na isto stopnjo s človeškimi bitji, česar se je humanist Mencij skrbno izogibal?“ Zagovorniki stare kitajske medicine pa nas ne morejo prav prepričati, dokler še vedno govorijo o mističnem moškem in ženskem načelu v človeški fiziologiji ali pa o boju ognjenega in zemskega elementa v našem prebavnem sistemu. Njihova duševna stopnja v celem ni višja kakor duševna stopnja boksarjev, ki so l. 1900 verjeli, da se lahko zavarujejo pred krogami s čari magičnih formul. Proti takšnim je boj seveda neenak in lahak. Proti njim zaleže samo uničujoči voltovski posmeh. Ta jih sicer boli in jih spravlja v obup, toda ne pripravi jih do tega, da bi se povzpeli do ene resnične trditve, do enega uspešnega dokaza.

Vsekakor imajo nasprotniki starih življenjskih oblik res prav močan položaj. Med njimi je n. pr. dr. Hu Si, ki misli, da bi mogli kar na veliko uvesti zapadno kulturo, in Vu Ci-hvej, kitajski Samuel Johnson, ki misli, da bi morali klasike za trideset let zapreti v stranišče in se izuriti v streljanju s strojnicami. Po pravici se lahko vprašamo, ali bi konfucijevsko etiko mogli prenesti v moderno življenje? Lahko bi dokazali, da rodbinski sistem prav toliko škoduje, kolikor koristi, ker razvija rodbinsko čustvo na škodo socialnega. Med tem, ko ureja medsebojno pomoč znotraj rodbine, obenem povzroča, da takšen rodbinski človek misli, da je vse, kar je zunaj njegove rodbine, po pravici njegov plen, kar je v resnici samo oblika povečane sebičnosti. (Ta vrsta rodbinske sebičnosti menda ni kitajska posebnost! Op. prev.) Zavračamo dvojno moralno starega nauka. Konfucijevstvo je sam po sebi doktrina nizkotne poslušnosti, njegovi učitelji so bili skozi vso zgodovino kruhoborci, ki so vkljub Menciju vedno podpirali vladarja proti narodu. Vse to se modernih industrijskih in bančnih problemov tako malo tiče, kakor vera krščanskih apostolov. Kitajska je sprejela demokracijo, a naši generali in diktatorji so ostali tudi po novem krstu z demokratičnimi idejami še popolni fevdalni pogani, to pa zato, ker se jih držijo fevdalni predsodki in naklonjenost do življenjskih oblik starega režima. Kitajska se modernizira in industrializira, če to sama hoče ali ne. V tem času ameriških strojev, nemške kemije, angleških bombaževin, francoskih parfumov, ruskih kabaretov in japonskih bombardierjev je za Kitajce potrebno, da postanejo prav hitro moderen narod s sodobnimi idejami. Čim prej se bo to zgodilo, tem prej bo prišla naša rešitev. Odveč je reči, da moramo energično stati na lastnih tleh. Vsak trenutek nam lahko japonski bombardierji zmečejo bomb na glavo in ruski plesni tovariš nam lahko stopi na prste. Neprestane invazije tujcev nas naravnost silijo, da kmalu in iz temelja izpremenimo naše življenje in življenjsko filozofijo. Vprašanje je treba torej postaviti tako: Ne, ali lahko mi rešimo staro kulturo? temveč: Ali nas more stara kultura ohraniti v modernem svetu?

Prevedel Br. Rudolf.

O C E N E

L. M. Škerjanc: Lajovčeva čitanka. (Antologija del. Zbral in uredil L. M. Škerjanc. Izdala Glasbena matica v Ljubljani ob 60 letnici skladatelja Antona Lajovica.)

Poleg knjige o „Emilu Adamiču“ smo Slovenci dobili sedaj z „Lajovčevo čitanko“ drugo tako glasbeno publikacijo. Pisec obeh del prof. L. M. Škerjanc seznanja naš kulturni svet z obema našima najpomembnejšima glasbenima tvorcema.

Pričujoča glasbena publikacija je izšla ob 60 letnici Antona Lajovica, skladatelja in največjega slovenskega glasbenega misleca, ki je s svojimi deli popolnoma preusmeril in dvignil umetniški nivo naše mlade, porajajoče se glasbene kulture v polpretekli dobi. Osebnost, kateri bo bodoča slovenska kulturna zgodovina morala odmeriti v glasbi isto mesto, kakor ga je odmerila Župančiču in Cankarju v leposlovju.

V uvodnem članku „Skladateljev življenjski potek“ nam slika urednik skladateljstvo življenjsko in umetniško pot. Seznanja nas najprej s skladateljevimi predniki, s 14 člansko glasbeno-nadarjeno družino, iz katere je izšel slovenski glasbeni reformator in ustvaritelj slovenskega glasbenega sloga. Nato sledi potek njegovih študijev, oris njegovih glasbenih učiteljev v Ljubljani in na Dunaju, njegova prva dela, ki so nastala v tej dobi ter pomenila prelom s takratnim slovenskim glasbenim snovanjem. Kratek odstavek govori tudi o skladateljevi službeni karieri: od početnega sodnega avskultanta v Litiji pa do sedanjega položaja sodnika stola sedmorice v Zagrebu.

Najvažnejši prispevek „Lajovčeve čitanke“ pa je drugi članek — „Glasbeno delo“. V tej študiji je naslikal urednik L. M. Škerjanc izrazit portret Lajovica — umetnika in skladatelja; njegov razvoj, njegovo umetniško rast in podrobno analizo njegovih del. V lepem uvodu karakterizira pisec miselnost in razmah dobe, v kateri so se začeli uveljavljati tudi mali narodi, doba, ki je dala Slovincem: Cankarja, Župančiča, Groharja, Jamo, Jakopiča, E. Adamiča in Lajovica. V tej dobi je torej rasel tudi Lajovic, ki je predobro poznal takratni diletantizem v slovenski glasbi. To ga je napotilo v tedanji evropski glasbeni center (Dunaj), da si pridobi dovolj znanja, potrebnega komponistu svetovnega formata. Po ocenitvi te dobe preide pisec direktno na skladatelja Lajovica, ki je „vstopil v našo glasbo s krepkim, revolucionarnim korakom in je vzbudil nenadno osuplost z drznostjo svoje muzikalne koncepcije“. Nato se pomudi ob prvem Lajovčevem delu za klavir „Sanjarija“, ki je nastalo že za časa njegovega šolanja pri M. Hubadu. Že v tem Lajovčevem prvencu nam urednik razčleni prvine, značilne za Lajovčev skladateljski slog: barvitost harmonije, pesmsko obliko, preziranje tehničnih pridobitev in ritmičnih šablon, podčrtavanje melodične linije. Zadnje ima pisec za največjo značilnost Lajovčevega skladateljskega genija in primerja njegovo glasbo z Wagnerjevo „večno melodijo“. „V melodičnem pogledu je ostal Lajovic sebi zvest od skladateljskega prvenca pa preko največjih del do zadnjih“, beremo na tem mestu, „v njegovih skladbah se javlja tiha otožnost“, v kateri ugotavlja urednik Lajovčevo povezanost s slovensko čustvenostjo, „ki je v bistvu le odtonek splošne slovanske duhovne značilnosti, katero bi Francozi po pravici nazvali »le génie slave«“. Nato sledi karakteristika tujih vplivov, Wagnerjevega, Debussyjevega, Skrjabinovega, Puc-

cinijevega na skladateljev harmonski sestav, s katerimi se je pa Lajovic samo okoristil in jih reproduciral dalje, kot je zahteval značaj skladbe. „Zato bi bilo zaman iskati v njegovih skladbah določen harmonski sistem“, ker je „vse njegovo delo spontan izraz, katerega ne obtežujejo tehnološke refleksije.“ To so gotovo najtehtnejša dognanja celotne študije, ker dajejo Lajovčevemu delu pečat originalnosti.

Dalje ocenjuje urednik Lajovčev stavek glede na glasbeno formo in ugotavlja, da je „skoz in skoz homofon“. Lajovic je v svojem ustvarjanju ostal zvest pesemski obliki kot prvotni in najnaravnejši, zavračal pa zgolj tehnične pridobitve t. j. čiste kontrapunktične oblike. Po natančnem obravnavanju Lajovčeve pesemske oblike kot glavne, skorajda edine, katere se je skladatelj pretežno posluževal v vseh svojih delih, preide L. M. Škerjanc k podrobnejši razčlembi posameznih njegovih skladb.

Vse nadaljnje razglabljanje o Lajovčevih delih je tehtno, mojstrsko in edinstveno v naši muzikologiji. Posebno iskreno in prepričevalno je v nadaljevanju študije orisan odnos med skladateljem Lajovicem in poetom Župančičem. Že v „Serenadi“ sta se zlihi ustvarjalni sili obeh umetnikov v vzorno skladnost, tudi „nadaljnja razvojna pot je družila Župančičevo poezijo z Lajovčevo glasbo“ — zato ni čudo, da je v njegovih kompozicijah pretežna večina Župančičevih pesmi (18). Sledi obravnava Lajovčevih del po vrstnem redu, kakor so nastajala. Izmed njih naj omenim najmarkantnejša: „Gozdna samota“, kantata za ženski zbor in orkester, (s katero je skladatelj diplomiral), 3 orkestralne skladbe „ki so edina močna postavka slov. orkestralne glasbe do zadnjega desetletja“, razna izdaja Glasbene matice: „Šest pesmi za peteroglase n mešan zbor“, „Šest pesmi“ za glas in klavir, ki so postale najbolj popularne in prinesle skladatelju največ slovesa, in še druge skladbe, objavljene večinoma v „Novih akordih“. Drugi višek pa je dosegel skladatelj v zbirki „Dvanajst pesmi“ za moški, mešani in ženski zbor, katere je izdala l. 1920 Glasb. matica. Tež zbirki je sledilo naše najmočnejše vokalno-instrumentalno delo „Psalm“, kantata za tenorski solo, zbor in orkester (s katero je skladatelj diplomiral), 3 orkestralne skladbe „ki so edina instrumentalnega ustvarjanja“, navaja L. M. Škerjanc zadnjo Lajovčevo orkestralno skladbo „Caprice“. Z razčlemba tega orkestralnega dela, s posebnim poudarkom petdelnega ritma, ki ga je kot izrazito slovanski ritem uvedel v našo glasbo skladatelj Lajovic, in z navedbo dveh poslednjih solospjevov na Gradnikovo besedilo, zaključuje pisec svojo globoko zajeto študijo, ki bo tvorila podlago poznejšemu presojanju veličine Lajovčevega glasbenega genija.

„Bibliografijo skladb“ je sestavil Slavko Koželj. Samostojnih del navaja skupno 82 ter jih razvršča v:

A. Vokalne skladbe s pododdelki:

- I. Samospevi s klavirjem (z orkestrom),
- II. Dvospevi in trospevi s klavirjem,
- III. Mešani, moški in ženski zbori a capella in s spremljavo,
- IV. Vokalno-instrumentalne skladbe (ne glasbe!).

B. Instrumentalne skladbe:

- I. Orkester,
- II. Klavir.

Dragocen prispevek, ki nam pokaže bogato žetev Lajovčevega 35 letnega ustvarjanja. 82 del! Mnogo je — če pomislimo, da ni ustvarjal Lajovic povprečnih del in da predstavlja vsako teh del biser v naši glasbeni literaturi.

Precej časa je preteklo, odkar je A. Lajovic zamenjal skladateljsko pero s publicističnim. Ni osamljen primer v glasbeni zgodovini, da preloži umetnik pod

pritskom velike dobe svojo aktivnost na drugo področje (Wagner!). Sliko Lajovčevega publicističnega delovanja nam daje v zborniku B. Borko s študijo „Anton Lajovic kot kulturni ideolog“. Podlago tej študiji tvorita razgovor s skladateljem A. Lajovcem, priobčen v „Jutru“ l. 1931, in Lajovčev članek „Misli o umetnostni politiki, ki je izšel v Ljubljanskem Zvonu l. 1926. Čeprav bi glasbeniki raje videli, da bi Lajovic v tej dobi ustvarjal glasbena dela, nas pisec tega eseja prepriča, da je bilo tudi to Lajovčevo delo prepotrebno. Po piščevi trditvi je Lajovic mnogo prispeval k postavitvi novih temeljev naši umetnostni politiki in k poizkusu zgraditve slovenske kulturne in narodnostne filozofije. Prepričan sem, da se Lajovic na tem polju še ni izčrpal, saj mu njegova umetniška natura in impulzivnost po potrebi sami potisneta pero v roke. Če se ne motim, je bil zadnji njegov članek posvečen razmišljanju o naši bodoči „Glasbeni akademiji“.

Sklepni del „Lajovčeve čitanke“ tvori trinajst skladb. Zastopane so vse panoge Lajovčevega glasbenega ustvarjanja. Posebno dobrodošel nam bo klavirski izvleček njegovega orkestralnega dela „Caprice“. Številčno je najbolj zastopan solospjev. Urednika tega dela je verjetno vodila misel, da otme pozabljenju razna dela, ki so izšla predvsem v „Novih akordih“. Drugače si pač ne morem razlagati, da so izostala dela, ki so prinesla Lajovicu največ priznanja. V čitanki ne najdemo niti enega izmed njegovih najbolj znanih solospjevov („Serenada“, „Pesem starcu“, „Pesem o tkalcu“, „Begunka pri zibelci“ itd.), dalje niti enega njegovih prvih zborov, ki so pomenili razodetje za slov. zborovsko glasbo („Pomladni spev“, „Bolest kovač“ itd.), niti enega izmed dvanajstih zborov, s katerimi je skladatelj zasekal gotovo najglobljejšo brazdo v naši glasb. kulturi („Lan“, „Breza in hrast“, „Žabe“, „Zeleni Jurij“ itd.). Naj je odločevalo pri izbi del kar koli, kljub vsemu je „Lajovčeva čitanka“ dragocen prispevek k naši glasbeni literaturi in kulturi. Naša želja bodi: knjižnica slehernega slovenskega intelektualca naj vsebuje tudi to odlično delo, posvečeno našemu največjemu skladatelju in kulturnemu ideologu. Svoje poročilo pa sklepam z zaključnimi besedami Škerjančeve študije: „V pričakovanju nove tvornostne dobe slavimo 60 letnico skladateljevega rojstva v želji, ki je sebična in naravna spričo tega, kar nam je doslej podaril: da bi zakladnici dosedanjega dela dodal novih draguljev.“

Prof. Karol Pahor

Miha Maleš: Slavni Slovenci.

Pred božičem je izšla v Bibliofilski založbi v Ljubljani knjiga 78 Maleševih originalnih lesorezov, portretov slavnih Slovencev. Okusna oprema in bibliofilski način izdaje daje tej knjigi posebno vrednost, še bolj pa namen, ki ga je umetnik z njo imel.

Belo-črna reprodukcija nalaga umetniku neke omejitve, hkrati pa mu daje svojevrstne možnosti, ki mu drugače niso na razpolago. Številni odtenki med belino in črnilo nudijo možnost raznovrstnega izražanja čustev in občutkov, postanejo izrazno sredstvo duše in notranjosti. Njim se še pridruži sistem linij, ki stori telesa in figure breztelesna, a vendar vidna. Barvo in barvno izražanje nadomešča skladno sozvočje čiste in črne barve. Zato ni čudno, da se je lesorezov in sploh črno-bele tehnike posluževal najbolj ekspresionizem. Impresionizem, kot umetnost vtisa, si z grafiko ni vedel mnogo pomagati. Šele ko je šla umetnost stopnjo naprej in postala izrazna umetnost, šele takrat je porastla tudi vrednost grafike, ker je ravno z močnimi črno belimi nasprotstvi mogoče doseči ono izraznost, ki jo zahteva intuicija kot elementarni umetnostni princip. Umetniška

sredstva, tudi materialna, se tu poenostavljajo, namesto velike množice barv, pisane palete in čopičev, ostanejo samo noži in dleta ter les in s tem črna in bela ploskev. Vse more umetnik preživeti in preoblikovati v svoji notranjosti in tako tudi predstaviti, celo portret. Radi tega ni treba, da nastane spaka ali zmalíčena fiziognomija, marveč mora umetnik tudi tu prav tako stremeti za naravno resničnostjo, le da jo zna po svoje karakterizirati v enostavni tehniki, z enostavnimi sredstvi. S tem pa umetnik karakterizira tudi samega sebe dovolj.

Miha Maleš je izdal knjigo lesorezev slavnih slovenskih mož. Upodobil je le umrle, da bi imel tako večjo distanco do njihovega dela in ne bi podlegel suggestivnemu (in s tem neobjektivnemu) osebnemu vplivu, kakor je približno napisano v uvodu.

Galerija portretov slavnih Slovencev ni ilustrativno izpolnilo Slovenskega biografskega leksikona, marveč je samostojna knjiga, ki ima ad illustrationem slikam dodan tudi kratek življenjepis posameznih oseb.

Ni lahka naloga z enostavnimi in preprostimi sredstvi doseči približno isti vtis, kakor ga more doseči biograf z mnogimi besedami ali pa pisatelj s pesniško obliko. Vendar je razlika med biografom in umetnikom. Dočim skuša biograf, posebno v karakterizaciji biti objektivni, naslanjajoč se pri tem samo na vire objektivnega značaja, je umetnik vedno subjektiven, v karakterizaciji omejen samo na svojo intuicijo in na svojo duhovno gledanje. Ta način gotovo ni znanstven in je v opreki z eksaktnimi znanstvenimi metodami, čeprav ga tudi liberalnejši znanstveniki ne zavračajo, je pa za umetnika skoro edini način ustvarjanja, saj brez intuicije le redko nastajajo pomembna dela. S tega stališča moramo presojeti in ogledovati Maleševe portrete. Objektivnim momentom se skuša Maleš, kjer le more, približati, vendar le toliko, v kolikor mu njegovega izraza ne pokvarijo ali celo uničijo. Zato mnogokje radi objektivne resničnosti trpi škodo notranje doživetje in ostane na pol pota.

Pri mnogih poizkuša tudi karakterizirati značaj dobe, v kateri so živeli. To se mu posreči posebno pri najstarejših naših piscih-luteranih, kjer tudi z načinom obdelave obraza in vse pojave sledi duhu takratne dobe in ustvarja nekak ekspresivni barok (kakor ima barok sploh neke sorodnosti z ekspresionizmom). Tudi iz dobe romantike ume ustvariti neki nadih, ki veje iz posameznih podob. Toda za točno razumevanje duha dobe je potrebna časovna odmaknjenost, zato se naš umetnik ni trudil dosledno zajeti ga v sliko, kajti glavna je karakterizacija duha in duše portretiranca in to pokazati, mu je prvi namen.

Različnost tehnične obdelave pa je odvisna mnogokrat tudi od portretiranca samega, mnogokrat namreč predpisuje obraz sam način obdelave.

Koliko je ta notranja sličnost slikarju uspela, moremo odločiti zopet samo po svojem notranjem občutku in smo odvisni popolnoma od subjektivnega odnosa do upodobljenca. Tudi na osebno estetsko stališče se ne moremo postaviti, ker se oblikuje tu vedno ista snov in smo pri njej manj odvisni od forme. Formalno ga tudi ne moremo opredeliti kar takoj, kajti v knjigi moremo opaziti sledove vseh stilov od idealističnega do naturalizma in vedno so portreti stilu ustrezno narejeni. Seveda ne smemo misliti, da gre tu za razumsko dognano in s pravili ali celo s knjigo v roki opravljeno delo, ne, vse to je nastalo spontano: vživetje v delo in pomen upodobljenca je samo od sebe narekovalo tudi že stil. Seveda ne z matematično natančnostjo, ki je pri takem delu nemogoča, kar pa samo še bolj potrjuje našo trditev o spontanem nastajanju. Ni namreč slučaj, da je Langus delan drugače kot Trubar in da je zopet drugačen Wolf, vse to ima globlje

korenine v njih delu oz. pomenu njih dela. Portreti predstavljajo osebnosti kot nosilce struj in del, katerih pomen moremo prav presoditi šele danes.

Preveč bi bilo omenjati vsak portret zase in naštevati dobre in slabe posebnosti, saj moremo na vsakem zaslediti kako zanimivost. Res so videti nekatere slike preveč suhoparne, da bi mogle ogreti (I. Žiga Val. Popović, Japelj, Jeran) in imamo vtis, da so nastale bolj ali manj radi popolnosti seznama. Ravno tako pa bi bilo tudi krivično, molče iti preko nekaterih naravnost odličnih podob, ki razodevajo vse, o čemer smo prej govorili, poleg tega pa govore tudi o mojstrovem znanju in sposobnosti. Izmed teh naj omenim le posamezne najboljše. P. Trubar je plastično izrisan; slikovito, skoro impresionistično učinkuje Fr. Ks. Pirc, dočim je J. Bleiweis že omejen samo na nekaj svetlih in temnih ploskev, dokler končno ne prevladuje skoro sama temna površina v S. Jenku. Vsa ta dognanja pa Maleš mojstrsko združi v novejših delih, ki jih ume obogatiti še s prav tenkimi linijami. Predstavljenec v tem načinu in gotovo eden najboljših portretov knjige je A. B. Jeglič. Toda ne samo formalni pogledi, tudi psihološka karakterizacija portretiranca raste in počasi skoro prevladuje v sliki (J. Petkovšek). Portret zase, drugačen od vseh ostalih, pa je Ivan Cankar, ki ima nekaj gorkijevskega v sebi.

Knjiga nam predstavlja resničnega Maleša, mnogostranskega, kakršen je po svoji naturi. Poizkuša se v tem in onem stilu, pokaže obvladanje te in one tehnike, razlaga to ali ono strujo, pušča tuje vplive s čutom mere do sebe in dokazuje, da jim je tudi kos. Vedno pa je pravi Maleš, odkritosrčen, preprost in neposreden. Ničesar izumetničenega ne moremo najti pri njem, vse je tako samo po sebi umevno, čeprav je mogoče nepriravno in v nasprotju z vsemi objektivnimi optičnimi in haptičnimi izkustvi.

V tem delu ne smemo gledati kritično na izbiro posameznih slavnih mož, tudi spremljajočega teksta ne smemo znanstveno strogo analizirati, ker v tem ni bistvo tega dela, marveč se moramo neposredno predati upodobitvam samim; one so jedro knjige.

Škoda, da posamezni portreti niso opremljeni z letnicami nastanka, na ta način bi mogli poleg vsega še zasledovati Malešov razvoj v grafiki.

Tudi spremljajoča uvodna beseda Martina Benčine, ki je pri vsaki knjigi le potrebno zlo, je pri tej manjše zlo, prej potreba, ker navaja gledalca že od vsega početka na pravilno gledanje in razumevanje podob naših slavnih mož. F. K. Kos

Društvo pevovodij mladinskih zborov je izdalo trinajst mladinskih zborov pod naslovom: **Mladinske pesmi II.** Lični ovitek te zbirke navaja imena sledečih skladateljev: M. Bravničarja, D. Cvetka, Sl. Osterca, M. Pirnika, R. Savina in M. Tomca.

Da so take izdaje danes zelo potrebne, je razvidno že iz dejstva, da se množe mladinska zborovska združenja. Njih za slovensko mladinsko pesem navdušeni pevovodje pa se tudi zavedajo, da nam mora vzrasti iz tega podmladka rod, ki se bo z veseljem, znanjem in prepričanjem lotil tistih sedanjih in bodočih zborovskih tvorb slovenske sodobne umetnosti, ki zaslužijo ali si še bodo priborile vsestransko pozornost (n. pr. Adamičeva pozna dela). Ta cilj ne bo dosežen le takrat, ko bo znal sleherni zborovski pevec samostojno intonirati in pravilno ravnati z dahom, temveč predvsem tedaj, ko bo rešen vseh predsodkov o edini lepoti in vrednosti privajenih zaporednih terc in sekt ter edine zveličavnosti od rane mladosti vcepljenega dura. — Prav s tega vidika je treba pohvaliti zbirko **Mladinskih pesmi II.** Bravničarjeva „Moj očka je rudar“ in Pirnikova „Nebeški mlinar“, obe s pentatonskim začetkom in nadaljevanjem s koralnim značajem,

Pirnikove pogoste zaporedne kvarte in Osterčeve zaporedne sekunde pa Tomčevo menjavanje dura — mola (Glad) so prav poučni vzgledi za mlada, pa tudi stara ušesa. — S tem pa še ne trdim, da ni glavna vrednost pričujoče zbirke v njeni umetniški stopnji. Zdi se mi, da sta posebno pomembni Osterčevi: „Mamica“, ki je mehka, vključuje perijodičnosti in razmeroma enostavnim sredstvom moderno učinkujoča pesmica, in po besedilu ter glasbi zares dovipna „Ovce in psi“. M. Tomc se z dvema tehničnima in vsebinsko bogatima zboroma „Kralj Matjaž“ in „Glad“ bliža sodobnim stremljenjem, čeprav izhaja slej ko prej iz tradicije in so sledovi pristnega korala v drugi pesmi vseskozi očitni. Muzikalni in razgibani stvarci „Maj“ in „Tecimo“ Rista Savina bosta mladim pevcem v veliko veselje. Pirnikova „Rakovska himna“ ugaja radi prosto ritmiziranega besedila pa tudi ostale, kot Bravničarjeva mračna „Moj očka je rudar“ ali Cvetkova lahkotna „Naš psiček“ in turobni spominček „Moja mati“ vsebujejo zdravo glasbeno jedro.

Takih zbirk, kot so „Mladinske pesmi II“, ki z malimi izjemami zadostijo zahtevam pevskega glasu in dobro vodenim mladinskim grlom nudijo dostopne zvočne učinke ter razumljivo vsebino, ne bo nikdar dovolj.

P. Šivic

S. Dmitrijevski, Stalin. Prevedla dr. Nikolaj F. Preobraženski in vsuč. asistent A. Bizjak. Založila Tiskovna založba v Mariboru 1938. Tisk Mariborske tiskarne.

Obsežna in lepo opremljena knjiga bo našla številne bralce, in to tembolj, ker ne govori samo o Stalinovem življenju, marveč slika ob njem tudi nastanek in razvoj sodobne Rusije. In problem Rusije postaja danes čedalje bolj usoden za vse slovanstvo, kar ugotavlja tudi uredništvo Tiskovne zadruga, ko pravi, da „je usoda Slovanov najtesneje povezana z usodo Rusije“ in da je „vsak poizkus nove orientacije (brez ali celo proti Rusiji) za slovanstvo le začasen“.

Danes Slovenci nimamo svojega človeka, ki bi nam kot očividec stvarno poročal o Rusiji, kakršnega smo imeli pred več kot pol stoletjem v Celestinu, niti nimamo danes prilike, da bi se o tej največji slovanski državi poučili pri zastopniku nam kulturno in miselno sorodnega češkega naroda, kakor smo jo imeli pred nekaj manj ko enim stoletjem s Pismi Havlička o Rusiji. Tako smo odvisni od tujih poročil, ki se po vsakokratni politični opredelitvi piscev ostro nasprotujejo in nudijo zelo zarisano sliko današnje Rusije. Ob pomanjkanju domačih ali vsaj bližnjih virov nastaja vprašanje, kdo bi nas mogel danes mimo vseh skrajnosti nasprotnih si ideologij stvarno informirati o državi, katere usoda je nam Slovanom danes bolj kot kdaj pri srcu? Od tujih narodov so sposobni danes stvarnega, od politične strasti neskajljenega gledanja na razmere v Rusiji še najbolj Angleži in Američani, ki ne potujejo kot politični emisarji s partizan-skimi in rasnimi predsodki, marveč kot trezni gospodarstveniki, ki hočejo svoji domovini postreči s stvarnimi poročili o tujini in ne z lažmi in pamfleti.

Ob pričujočem delu Dmitrijevskega in Preobraženskega pa se nam vzlic zatrdilo založnice, da gre za „dokumentarično, netendenčno in objektivno knjigo“, vendarle porajajo pomisleki, ali je delo že po naturi in življenjskih okolnostih pisateljev tako, da jamči za stvarnost in nepristranost poročil. Pomisleki se zbuja ob dejstvu, da sta pisca knjige emigranta, pri katerih je neglede na mero njih osebne prizadetosti in na njih skrajno nasprotno politično usmerjenost nujno računati z neko zagrenjenostjo do onih oblastnikov, radi katerih sta morala ostaviti domovino. Mimo tega je poročilo naslovnega pisca o današnji Rusiji staro že 8 let, kar daje ob današnjem tempu dogodkov nekoliko antikvarno objektivnost, drugi pisatelj, emigrant že iz prvega časa, pa se sploh ne more sklicevati na očividstvo, marveč samo na poročila o Rusiji iz druge roke in na

svoje osebno stališče do dogodkov v svoji domovini. Vse to vzbuja domnevo, da je v knjigi tolikanj reklamirana objektivnost vendarle bolj zunanja, omejujoča se na res bogato gradivo in zlasti na bogat komentar osebnosti, ustanov in dogodkov (prispevek Preobraženskega), ki je edinstven v naši borni literaturi o sodobni Rusiji, dočim prevladujejo med avtorjevimi ugotovitvami številne vrednostne sodbe, tvegane zgodovinske analogije in slabo podprta prerokovanja. „On (Stalin) ni Džingiskan, ampak Robespierre azijske Rusije. Ako ne bi bilo Robespierrea, bi tudi ne bilo Napoleona“ (str. 353). „Ruski Napoleon bo pregazil Stalina—Robespierrea.“ Kar pri avtorju knjige o Rusiji najbolj preseneča, je očitno pomanjkanje analize gospodarske in socialne strukture predvojne in povojne Rusije, ki tvori vendar ključ do vse revolucije in vseh političnih dogodkov po njej. Tu je iskati tudi izhodišče za številne tvegane zgodovinske analogije, zlasti za avtorjevo fiksno idejo o ruskem Napoleonu.

Knjiga je po svoji sestavi nenavadno neenotna. Komaj pičli dve tretjini sta izpod peresa naslovnega avtorja Dmitrijevskega. Peto in šesto poglavje z obsežnimi opombami sta Preobraženskega, pisani v izrazito polemičnem tonu z naslovnim avtorjem. Mimo tega se obrača do bravca še založnica sama (in to ne na čelu, marveč nekako sredi knjige) s precej obširnim, sugestivno zamišljenim poglavjem. Za tem nenavadnim načinom izdaje tiči morda nek smisel, nemara težnja založnice za čim večjo stvarnostjo; vendar utegne tako neenotno sestavljeno delo bravca preje zмести kot zadovoljivo informirati.

Kot smo že omenili, ni med obema sestavljalcema knjige prave skladnosti, narobe, Preobraženski se v dostavku polemično obrača do Dmitrijevskega, jemlje Trockega v zaščito in očita Dmitrijevskemu navsezadnje fašistično miselnost. In če premislimo avtorjeve očitne simpatije za belogardijce, njegovo občudovanje Stolypina kot „edino resnično velikega človeka“ in njegovo upanje in vero v „revolucijo od zgoraj“, tedaj moramo Preobraženskemu pritrditi.

Ruski Napoleon je Dmitrijevskega fiksna ideja. In vendar je spričo docela drugačne socialne in gospodarske strukture Rusije analogija s francosko revolucijo kaj malo prepričevalna. Robespierre je padel kot zastopnik radikalnega meščanstva, ker je bilo to še prešibko, da bi vodilo državo. Sicer pa kot zagovorniki demokracije nimamo prav nobenega povoda, da bi si želeli kjerkoli povratka napoleonskega moža. Temu idealu vseh meščanskih diktatorjev je res uspelo udušiti revolucijo, toda njegova slava je trajala pičlih 15 let in se je končala tako, da se je strnila vsa Evropa proti njemu. H. Heine, velik občudovalec Napoleona, pravi o njem: „... nikar me ne imej za brezpogojnega bonapartovca; moje občudovanje ne velja dejanjem, ampak geniju tega človeka. Brez pridržka ga cenim samo do 18. brumaira (ko je izvršil državni udar) — takrat pa je izdal svobodo. Tega pa ni napravil iz potrebe, ampak iz skritega nagnjenja do aristokratstva. Napoleon Bonaparte je bil aristokrat, plemiški nasprotnik meščanske enakosti, in je bil le brezmejen nesporazum, da ga je evropska aristokracija, pod vodstvom Anglije, do smrti preganjala...“ (Popotne slike III.)

Pravo odkritje pa so one strani knjige, kjer govori Dmitrijevski o odnosu Trockega do ostalih voditeljev sovjetskega režima. V najhujšem ognju državljanske vojne, „na caricinski fronti se je začela borba med Stalinom in Trockim, ki ni bila le borba dveh osebnih častihlepnih stremljenj, kakor mnogo bolj borba dveh človeških struj in dveh pravcev v revoluciji“ (str. 258). Avtor ugotavlja, „da je bil Trocki Leninovi stranki vselej tuj in nasproten, vselej je vodil najbolj ogorčeno borbo proti njenim idejam“ (str. 277). „Trocki je bil zapadno evropski imperialist narobe: namesto kulturnega zapadnega kapitalizma, ki bi ga

pognal v zrak, je hotel imeti kulturni zapadnoevropski proletarski socializem. Namesto hegemonije zapadne buržuazije nad svetom — hegemonija zapadnega proletariata. Obraz sveta naj bi se spremenil samo v tem oziru, da bi prišel na oblast mesto buržuazije — proletariat. Ostali ustroj pa bi moral slejkoprej biti podoben sedanjemu: isto tlačenje kmetijskega stanu, isto izkoriščanje kolonijalnih narodov. Trocki je bil za utrditev nerazdelne nadvlade delavskega razreda ali bolje privilegiranih višjih slojev“ (str. 278—279).

Po karakteristiki Dmitrijevskega je bil Trocki res tuj duhovni element v ruskem državnem ustroju. Ne le, da ni pravilno razumel socializma, tudi ni znal pravilno oceniti tvorne moči, ki počivajo v ljudskih množicah. Bil je vedno avtokrat, ki mu ni bilo mar razpoloženje v ljudstvu in je ljudsko dejavnost dušil z birokratskimi odredbami. Ko je videl, da je ostala revolucija omejena na Rusijo, se je še trdovratneje zagrizel v svojo teorijo, da je socializem v tako zaostali deželi, kot je Rusija, nemogoč in da je zato potrebno na stežaj odpreti vrata zapadno-evropskemu kapitalizmu. Tako teorijo pa so morali odkloniti vsi Rusi, ki so hoteli svoji domovini prihraniti strahote novih intervencij zapadnih velesil in nove državljanske vojne. Trocki je moral zapustiti Rusijo.

V poglavju, ki ga je knjigi dodala Tiskovna založba, beremo med drugim tudi kurioznost, ki bo spravila v nevoljo tudi najbolj površnega bravca dnevnega časopisja, — trditev, da se danes ta dan ves svet do zob oborožuje — radi koga neki mislite — radi Rusije (!?). Iz kakšnega lonca je neki prišla ta senzacija?

Knjiga Dmitrijevskega je kljub raznim pomanjkljivostim zanimiva in vredna branja, ker odpira pogled v novejšo rusko zgodovino, in sicer v najvažnejšo dobo, ki še danes ni zaključena.

Jože Petrič.

Knjiga o vlogi Armencev v svetovni civilizaciji. Dr. Vahan Totomiantz, ancien professeur de l'Université de Moscou: Le rôle des Arméniens dans la civilisation mondiale. Avec 17 illustrations. Belgrade. 1938.

Med narode, ki jih je zgodovinska usoda neusmiljeno preganjala in tepla, spadajo brez dvoma Armenci, ki so že od začetka svoje nacionalne zgodovine bili izpostavljeni najezdom nomadskih narodov. Tudi njihova poznejša usoda je bila zelo dramatična. O težkem položaju Armencev po svetovni vojni je znameniti Fridtjof Nansen pred leti napisal knjigo pod značilnim naslovom: „Prevarani narod“.

Ta knjiga je izšla v več jezikih, med drugim tudi v nemščini (Fridtjof Nansen: *Betrogenes Volk*. Leipzig 1928).

Pokojni Nansen se je seznanil z armenskim vprašanjem predvsem kot generalni komisar za pomoč emigrantom pri Društvu narodov. Okrog 200.000 Armencev se je za časa svetovne vojne borilo na strani Velike Antante. Obljubljena jim je bila ustanovitev svobodne in neodvisne države. Ta načrt se ni uresničil. Armenci so dandanes raztreseni po celem svetu, in ni upanja, da dobijo v do glednem času svoj „home“ —, svoje nacionalno zavetišče. Tudi citirana knjiga prof. V. Totomiantza je posvečena usodi armenskega naroda. Izšla je prvotno v bolgarščini in šele pred kratkim je bila objavljena v francoski verziji v Beogradu, kjer njen avtor sedaj stalno biva.

Dr. Vahan Totomiantz, bivši profesor nacionalne ekonomije na univerzi v Moskvi in znani teoretik in propagandist zadrugištva, je izredno plodovit pisatelj.

Poleg cele vrste teoretičnih del iz področja gospodarske vede in kooperacije je priobčil nešteto poljudnih spisov. Nekateri izmed njih so bili prevedeni skoro v vse evropske jezike in celo v japonščino. Posebno razširjena je njegova „Kon-

perativna antologija“. Predgovor k češkemu prevodu Totomiantzove „Zgodovine nacionalne ekonomije in socialnih nauk“ je napisal pokojni T. G. Masaryk. (V. T o t o m i a n t z: Dějiny narodohospodářských a socialných nauk. S předmluvou Pres. T. G. Masaryka. Praha. 1925). Uvod k drugi pisčevi knjigi: La coopération mondiale je prispeval znani francoski ekonomist Charles Gide.

Pred dvajsetimi leti je Totomiantz objavil v italijanščini prvo delo o svojih rojakih p. n.: Armenia economica (Roma 1919). Bivši predsednik italijanske vlade Luigi Luzzatti je v svojem predgovoru izrazil priznanje avtorju kot glasniku armenskega naroda, ki je skozi stoletja ohranil odlična svojstva svoje rase: ljubezen do domovine, kult znanosti in zdravo gospodarsko aktivnost.

Novo Totomiantzovo delo o Armencih ni suhoparni zgodovinski traktat. V obliki poljudnega pripovedovanja nas seznanja avtor s 1500-letno kulturno zgodovino svojega naroda, čigar pripadniki žive sedaj v Rusiji (okrog 2 milijona), skoro v vseh državah zahodne Evrope, pa tudi v Ameriki, Aziji in Afriki, zlasti v Egiptu.

Knjiga je razdeljena v več poglavij: Misli o usodi Armencev v svetovni zgodovini. Zgodovinsko poslanstvo Armencev. Armenci in Bizanc. Armenska emigracija v Indiji, Perziji, Turčiji, Egiptu, na Bolkanah, na Poljskem in v Rusiji. Nato sledijo karakteristike najbolj vidnih Armencev.

Posebno pažnjo posveča avtor svojim rojakom v Rusiji. V Rusiji pred revolucijo Armenci niso bili zapostavljeni. Peter I. in Katarina II. sta pospeševala naseljevanje Armencev v južni Rusiji. Nekateri izmed njih so dosegli najvišje položaje v državni upravi in v vojski. Grof Loris-Melikov je bil v 80. letih prejšnjega stoletja ruski notranji minister. Drugi ruski Armen Deljanov je več let načeloval ruskemu prosvetnemu ministrstvu. Armenski generali Argutinski, Lazarev, Loris-Melikov (gl. gori), Ter-Gukasov in drugi so se hrabro borili na strani Rusije na Kavkazu in v Turčiji. Nemala je bila tudi vloga Armencev v ruskem kulturnem in gospodarskem življenju. — Na ruskih univerzah so predavali številni ruski Armenci. Že omenjeni Lazarev je ustanovil v Moskvi prvo visoko šolo za študij orientalskih jezikov. Armensko-ruski slikar Ajvazovski slovi kot eden najodličnejših ruskih marinistov. Posebno mnogo armenskih imen srečavamo med ruskimi trgovci, industrialci in zadružniki.

Tudi drugod so Armenci zavzemali včasih zelo ugledne položaje: Nubar-paša (1825—1904) je znan kot vodilni državnik in diplomat Egipta; Melkon-Khan (1833—1908) je več let zastopal v Evropi Perzijo kot njen najvplivnejši diplomat.

Novejša raziskavanja so dokazala, kako velik je bil delež Armencev v zgodovini umetnosti, zlasti zgodnje cerkvene arhitekture.

Knjigo prof. Totomiantza spremljajo številne ilustracije, med njimi tudi zelo zanimive (žal precej slabo reproducirane) slike spomenikov armenske cerkvene arhitekture. Na koncu je dodana še skrbno sestavljena bibliografija o armenskem vprašanju v francoskem, angleškem, nemškem, ruskem, italijanskem, bolgarskem in armenskem jeziku.

Vprav v naši dobi, ko se povsod opaža posebno živo zanimanje za male narode, bo Totomiantzova knjiga dobrodošel pripomoček za vsakogar, ki se hoče seznaniti z zgodovino in sedanjim položajem malega, a vztrajnega in nadarjenega armenskega naroda.

Univ. prof. A. Maklecov.

